

Twintig boven Nul / Twenty above Zero • Kunst en Complex 1981 - 2001

T W I N T I G

TWENTY

B O V E N

ABOVE

N U L

ZERO

HOE beschrijf je een kunstenaarsgemeenschap en haar geschiedenis? Om deze vraag te kunnen beantwoorden hebben de auteurs van 'Twintig boven Nul' zich rond de kachel geschaard. In letterlijke zin en figuurlijk: zo vindt u in deze uitgave naast een fotoreeks met atelierkachels ook bijdragen die verder van de kachel gelegen zijn, maar die er in warmte niet voor onderdoen.

HOW to describe an artist community and its history? To find an answer to this question, the authors of 'Twenty above Zero' gathered round the stove. In both senses of the word: besides a series of photographs of studio stoves, this edition contains contributions that, though situated further from the stove, are just as warm.

Kunst en Complex 1981 - 2001

Twintig boven Nul
Twenty above Zero

INHOUD / CONTENTS

- 5 • Voorwoord /
Preface
- 7 • Essay /
Essay
- 9 • Buiten kaders /
Out of sight
- 13 • De schoorsteen moet roken /
The chimney needs to smoke
- 21 • Thermo-dynamische fotogalerij /
Thermo-dynamic photogallery
- 47 • Moeder van alle complexen? /
Mother of all complexes?
- 57 • De arm der Wal /
The arm of van de Wal
- 60 • De Olieman /
The Oilman
- 63 • De ateliërgemeenschap 1981-2001 /
The studio community 1981-2001

Hans Walgenbach

Directeur Historisch Museum Rotterdam / Director Historisch Museum Rotterdam

VOORWOORD

PREFACE

ROTTERDAM kent vele mythes. Een daarvan, een hele bekende, is die van Rigardus Rijnhout, de Reus van Rotterdam. Zijn ketelpak is nog steeds te zien in het Schielandshuis. In het naoorlogse Rotterdam werd hij - twee meter en zevenendertig en een halve centimeter lang - door ambtenaren van de dienst Maatschappelijk Hulpbetoon gecontroleerd of hij werkelijk zoveel voedsel at als werd beweerd.

Een veel minder bekende mythe, maar eentje die nog steeds groeit, is die van de Rotterdamse kunstenaars-initiatieven. Hun ontstaan in de jaren tachtig zou volgens sommige beleidsmakers tekenend zijn voor de aantrekkingskracht die de stad begon uit te oefenen op beeldende kunstenaars. Kunstenaars bleven zelfs na hun academietijd in Rotterdam. In werkelijkheid waren het natuurlijk vooral de leegstaande panden, de potentiële werkruimtes op de oude haventerreinen, waarmee zij affiniteit hadden.

Punk en kraken waren in de mode in die tijd. Zo kraakten bijvoorbeeld in het voorjaar van 1981 studenten van de Rotterdamse Academie de leegstaande loodsen en kantoorgebouwen aan de St. Jobsweg 20. De Stichting Kunst en Complex werd opgericht en daarmee was de eerste ateliërgemeenschap van jonge kunstenaars een feit in onze stad. Andere kunstenaars-initiatieven volgden en vele verdwenen weer. Kunst en Complex verwisselde in 1988 de St. Jobsweg voor een

ROTTERDAM knows many myths. A very well-known one is the myth on Rigardus Rijnhout, 'the Giant of Rotterdam'. His overall can still be seen in the Schielandshuis. Following the war, Social Services officials in Rotterdam checked to see if the two meter and thirty seven centimeter tall (7 feet and 10 inches) giant really ate as much food as was being said.

A less known myth (but one that is still developing) is the one about the Rotterdam artist initiatives. According to some policy makers, their rise in the eighties was a sign for the attraction the city started to build for visual artists. Artists even began remaining in Rotterdam after finishing art school here. But in actuality, the objects they felt affinity for were the vacant buildings, potential studio spaces by the old harbour docks.

At that time, punk and squatting were in vogue. In spring 1981, for example, students of the Rotterdam Art Academy squatted vacant stores and offices on the St. Jobsweg number 20. They founded Stichting Kunst en Complex and so our city's first studio community of young artists became an established fact. Other artist initiatives followed, though many disappeared. In 1988, Kunst en Complex moved from the St. Jobsweg to a new accommodation on the Keileweg. The artists made alterations in the old building to create twenty-two studio spaces entirely by themselves.

nieuw onderkomen aan de Keileweg. De verbouwing van het oude pand tot tweeëntwintig ateliers werd geheel zelf uitgevoerd.

De grote kracht van Kunst en Complex is dat men een visie direct weet te vertalen in praktisch handelen. Dit vermogen komt in bijna alle activiteiten tot uiting en wordt ook zichtbaar in dit boekje, dat ter gelegenheid van twintig jaar Kunst en Complex wordt uitgegeven.

Er is veel wat opvalt tijdens een bezoek aan Kunst en Complex, maar absoluut uniek zijn de kachels. Het zijn fascinerende sculpturen die de ateliers door de jaren heen van warmte hebben voorzien. Als schitterende monumenten van puur praktisch nut vormen zij door het pand hun eigen beeldenroute. Het kan daarom geen toeval zijn dat de samenstellers van de publicatie juist deze kachels als metafoor kozen voor hun jarige stichting. Daarnaast kan, met een beetje goede wil, een kachel worden gezien als symbool van intieme huiselijkheid. Volgens een bekende Oostenrijker correspondeert zij zelfs met de schoot van de vrouw. Een grotere geborgenheid lijkt mij niet mogelijk.

Het participeren in een kunstenaarscollectief is tevens een strategie om als individuele kunstenaar te kunnen overleven. De relatie die dat heeft met de geborgenheid die een omgeving kan bieden is evident. Ook daarin is Kunst en Complex de afgelopen twintig jaren sterk gebleken.

Hans Walgenbach leidde het Rotterdamse Centrum Beeldende Kunst van 1980-2000, en heeft in die hoedanigheid de oprichting en ontwikkeling van stichting Kunst en Complex van nabij meegemaakt.

The power of Kunst en Complex is that it manages to convert a vision directly into practice. This ability manifests itself in almost every activity carried out and is visible in this booklet, which has been published for the occasion of twenty years of Kunst en Complex.

There are many remarkable things to see on a visit to Kunst en Complex, but absolutely unique are the stoves. They are fascinating sculptures that have warmed up the studio spaces throughout the years. As monuments of sheer practical usage, they create their own sculpture route within the building. It is therefore not simply a coincidence that the editors of this publication picked exactly these stoves to serve as metaphors for the Foundations' anniversary. Moreover, with a little good will, a stove can be interpreted as a symbol of intimate coziness like the womb, according to a well-known Austrian. I cannot imagine something of greater security.

Participation in an artist collective is also a strategy to survive as an individual artist. The relationship this has with the security offered by the environment is evident. In that respect, Kunst en Complex has proven itself strong over the past twenty years as well.

Hans Walgenbach lead the Rotterdam Centre for Visual Arts from 1980 to 2000. In that capacity he followed the development of Foundation Kunst en Complex right from the start.

Mohammed Sheriff

ESSAY

IK VOND het lastig om bij het onderwerp 'De schoorsteen moet roken' aan te knopen. De keren dat ik zelf aan de Keileweg verbleef was het telkens zacht weer. Wat mij in het gastatelier onder het vervaardigen van spieramen opviel was een echo. Net als rook is de echo het vluchtige bewijs van een vluchtige gebeurtenis.

De echo doet een beroep op de aandacht door een moment, langer dan het eigenlijk is, aan te houden. Als we Martin Heidegger's theorie van het gereedschap toepassen: een werktuig wordt bij het gebruik door de gebruiker veronachtzaamd, totdat het ophoudt goed te werken. De onverwachte storing van het werktuig legt het open voor beschouwing. Het geluid van mijn werkzaamheden, in de echo losgeraakt van de begeleidende handeling, was de storing die tot nadenken stemde.

Maar de echo was niet alleen een gevolg van mijn activiteit, het was tevens een activiteit van het gebouw. Het geluid dat aan zijn oorsprong ont-snapte, werd weerkaatst door de wanden van het atelier. Op soortgelijke wijze is een verjaardag een barrière die veronachtzaamde geschiedenis terugbrengt naar haar voortbrenger.

De wording van Kunst en Complex was een gebeurtenis die bestond uit al die individuele stappen om samen met anderen een groep te vormen. Omdat de stichting is samengesteld uit individuen hangt haar harmonisch voortbestaan af van de wil van haar

I HAD difficulties relating to the subject 'The chimney needs to smoke', as my residencies occurred during periods of mild weather. The element I noticed in the guest studio, while constructing canvas stretchers, was an echo. Like smoke, an echo is the ephemeral evidence of an ephemeral event.

The echo, by sustaining an instant beyond its being, positions the instance for attention. Appropriating Martin Heidegger's theory of equipment: while wielded, an implement is disregarded by its user until it malfunctions. The tool's unexpected malaise opens it up for contemplation. The sound of my movements, suspended from their accompanying action in the echo, was the disorder delivering deliberation.

However, the echo was not only a consequence of my building activity, it was also an activity of the building. The sound fleeing its origin was reverberated back by the studio's walls. Similarly, an anniversary is a barrier returning disregarded history to its author.

The formation of Kunst en Complex was an event comprised of individual acts of banding with others. Composed of individuals, the foundation's sound existence is contingent upon its members' will to remain together. Laid by a coalition of wills, the foundation's future harmony becomes unpredictable. Therefore, an

leden om bij elkaar te blijven. Omdat haar bestaan op een wilsverbintenis berust is de samenhang van het draagvlak in de toekomst ongewis. Dat is de reden dat een verjaardag momenten uit het verleden onder de aandacht brengt, omdat het altijd onzeker is of deze gelegenheid zich nog eens voor zal doen. Voor degenen die de stichting mee hebben opgericht is de verjaardag een ogenblik voor terugblik en zelfbeschouwing, beide volledig gevuld met echo's uit de geschiedenis.

anniversary brings to attention past instances because its recurrence is always uncertain. For the founding members, the anniversary is a time for retrospection and introspection, both replete with echo's from history.

Mohammed Sheriff is a visual artist from Guyana. In 1997 and again in 1998/99 he was a guest of Kunst en Complex. He now lives in Ottawa, Canada.

Mohammed Sheriff is een beeldend kunstenaar uit Guyana. Hij verbleef in 1997 en in 1998/99 als gast bij Kunst en Complex. Momenteel woont hij in Ottawa, Canada.

Jozef van Rossum

BUITEN KADERS

OUT OF SIGHT

VELEN die de bevrijding hebben meegemaakt zullen beweren dat Canadese vliegtuigen brood afwierpen, Zweeds witbrood. Er zullen onder hen ook mensen zijn die beweren dat dat brood reeds gesneden en belegd was: in gedachten proeft men de smaak van de met kaas belegde boterhammen die in grote pakketten op Nederlandse bodem neerdaalden, men weet het zeker. In werkelijkheid waren het noch brood, noch pakketten boterhammen die uit de lucht vielen: het waren balen meel. Maar wat doet dat feit ertoe? Men had te eten, dat was het voornaamste.

Een ander feit is deze foto, ik heb hem buiten beeld in handen. Op de foto staan mannen, vrouwen en kinderen op een kade. Deze groepsfoto komt niet zoals die balen meel uit de lucht vallen maar is afkomstig uit een archief in een oude fabriek in de haven. Daar werkt en woont de groep. Haven, oude fabriek, groep, met die ingrediënten zal ik mij nu buiten het kader van de foto begeven. Ik hoop op goed weer.

Een boomstam ligt op de binnenplaats van een fabriek. Op de stam zitten verschillende mensen, men is met elkaar in gesprek. Het lijkt alsof hier een onderhoudsploeg aan het schafsten is, ieder draagt een overall, echter, van dichterbij hoort men gesprekken over de Matteüspassie, bepaald geen bouwvakkerslol. 'Ik vind de

MANY of those who experienced the Liberation following the Second World War will contend that Canadian airplanes dropped bread, Swedish white bread. A few of them will claim that they dropped ready-made cheese sandwiches that fell down on Dutch soil in large parcels. Sandwiches they can still remember the taste of without a doubt. In fact, neither loaves of bread nor sandwiches came falling out of the sky, but bales of flour. Does this fact make any difference? The most important thing is that these people had something to eat.

Another fact is this photograph I keep in my hand, out of sight. The photograph shows men, women and children lined up on a quay. This group photo did not come falling out of the sky like those bales of flour. It was taken from an archive in an old factory building in the harbour. That's where the group lives and works. Harbour, old factory, group. With these ingredients I will now step out of the frame of this photograph. I hope for good weather.

A tree trunk lies in a factory courtyard. People sit on it while talking to each other. It looks as if a workers' shift is taking lunch; they all wear overalls. But when you get closer, you can hear them talk about the Saint Matthew Passion, not the typical kind of blue collar topic. "I think the Matthew is something to listen to

Matteüs iets wat je het hele jaar door kunt beluisteren', zegt een bleek ogende jongeman. Hij tuurt peinzend voor zich uit en betast hierbij een denkbeeldige puntsik. 'Onzin,' zegt een ander terwijl hij uit zijn zakken een nietpistool opdiept. Hij zet het schietklaar op de bast van de boomstam. De argumentatie van zijn stelling (niet het hele jaar de Matteüs) gaat verloren in een plotseling geroep dat klinkt vanaf het platte dak van de fabriek.

Men staat op en loopt naar de hoofdingang. De groep stelt zich op in een rij die loopt van binnen het gebouw tot midden op de binnenplaats. De voorsten geven iets door aan de achtersten, het is een stuk kachelpijp. Er volgen er meer. Buiten worden de stukken ordelijk op een hoop gelegd en men schuift ze aaneen tot een zeer lange pijp. Vanaf het fabrieksdak klinkt dan ten tweede male geroep. Met gezamenlijke inspanning brengt men de pijp in diagonale positie, als een alpenhoorn reikt hij van de dakrand naar beneden. Op het dak verdringt een ander groepje zich bij het uiteinde ervan. Onder hen ook kinderen. Dan klinkt door de pijp een gezamenlijk gezongen: 'H-a-a-a-ven...'

'Haaaven', herhaalt de jongen met het nietpistool; 'Drie a's; Ik zeg jaaa tegen de haaaven, Haaaven is de schoot voor poëmen van verre kimme, ...wacht even...'. De jongen kijkt om zich heen, zet zijn handen aan zijn mond en zingt: 'Kom-van-dat-dak-af, 'k-waarschuw-nie-meer ...!'

De bleke jongen voegt zich bij de zanger en legt zijn hand op diens schouder: 'Wat betreft die Matteüs ben ik het niet met je eens, maar wat dat dak betreft wel: het is te teer om er met een groepje op te staan zingen

throughout the year", a pale young man says. He gazes and strikes his imaginary pointed beard. "Nonsense", another replies as he digs up a gun tacker from his pocket. He positions it on the bark of the trunk, ready to shoot. The argumentation for his premise that the Saint Matthew Passion should not be played all year round drowns out in a sudden yell from the factory's flat topped roof.

The group gets up and walks to the main entrance. They form a line running from inside the building to the middle of the yard. Those in front pass on an object to the next one in line: it's a stove-pipe; there are more to follow. The pieces are piled up outside in an orderly fashion and put together to build a gigantic pipe. From the roof, a yell sounds for the second time. With united forces, the pipe is brought to a diagonal position. Like an Alphorn it reaches down from the eaves to the ground below. On the roof another group of people crowds around the far end of the pipe. Among them several children. Then, through the pipe it sounds: "H-a-a-a-rbour...", sung in close harmony.

"Haaarbour", the boy with the tacker repeats. "Three a's ! I say yeaah to the haaarbour. Haaarbour is the womb for poems from remote worlds ...hold on, I'll sing you one..." The boy looks around and puts his hands to his mouth: "Get down, get down from that roof, down, down, off of that roof ...!"

The pale guy joins the singer and puts his hand on his shoulder, "I don't agree with you about the Matthew, but I do where the roof is concerned: It's far too delicate to hold a group of singers and furthermore, who will

en bovendien: wie hoort ons ? De rondvaartboot ?'

Ver weg klinkt gekraak van ijzer op ijzer. Over het fabrieksspoor nadert een locomotief (zoals bekend zijn alle fabriekssporen mondiaal verbonden). Voor het terrein houdt de loc stil, een vrouw van midden dertig klimt van het gevaarte af. De poort die het terrein van de buitenwereld afschermt zwaait open. De vrouw is gast van de groep, men loopt haar tegemoet en leidt haar de fabriek binnen. Voor een half jaar zal zij gebruik maken van het groeps-perspectief, 'haaavenportperspectief' of gewoon de haven, ter keuze.

Het is avond, brandlucht van een naburige vleesrokerij mengt zich met laaghangende nevel. De binnenplaats met de boomstam is in oranje gaslicht gehuld. Een groepje schimmen nadert en tikt acht maal op het slot van de poort. Men is hier bekend. De schimmen zijn oudgedienden, zij ruilden het leven in de fabriek in voor iets anders, meestal iets in de digitale philharmonie. Vanavond keren ze terug naar hun voormalige werkplek vanwege een ritueel rond de nieuwe gast. Een serieuze aangelegenheid.

De gast dient plaatjes van haar werkzaamheden en geboorteland te tonen, alles met tekst en uitleg. Een van de schimmen draagt een plastic zak met een ronde contour: een ringleverworst. Bij wijze van rituele handeling krijgt de gast de worst vanavond omgehangen. De worst symboliseert het meeëten in de keten. In het verleden is er weleens protest geweest tegen dit gebruik, want niet iedere gast zou hiervan gediend zijn, men kan bijvoorbeeld rabiaat vegetariër zijn of

hear us? The harbour touring boat?"

From the distance you can hear the squealing sound of iron grinding against iron. A locomotive approaches on the factory's railway track (it's well known that all railway lines are globally connected). The loc stops in front of the factory grounds, a woman in her mid thirties climbs off of the iron giant. The gate that separates the premises from the outside world swings open. The woman is a guest of the group. The crowd walks up to meet her and leads her into the factory. For half a year she will adopt the communal perspective, the 'haaarperspective' or just the harbour, as desired.

Evening, the smell of burning from a nearby smokehouse mingles with a low lying haze. The yard with the trunk is illuminated by orange gaslight. A group of shadows approaches and knocks eight times on the gate's lock. They must be familiar with this place. The shadows are old hands, they swapped factory life for something else. In most cases they joined the digital philharmonic. Tonight they return to their former shop floor to witness a ritual in honour of the new guest. A serious affair.

The guest is expected to show pictures of her work and homeland and give a detailed explanation on the matter. One of the shadows carries a plastic bag showing the contour of its round contents: a liver sausage. Tonight, by way of a ritual, the sausage will be hung around the guest's neck. The sausage symbolises her admission to the communal food chain. In the past, voices raised against

tegenstander van goedkope vleeswaar, maar de symboliek heeft het in die discussie toch gewonnen.

Inmiddels heeft men zich verzaemeld in een van de grotere ruimtes van de fabriek die voor deze gelegenheid is ingericht als presentatieruimte. De groep luistert met grote aandacht naar het exposé van de nog onbekende. Met routine spreekt de gast over haar werkzaamheden, haar afkomst en later, in verhoogd tempo, over haar hobbies en huisdieren: allemaal heel menselijke, fijne dingen.

Men applaudisseert en zet haar in een stoel in het midden van de ruimte. Dan begint een wilde rondedans. De keten is gesloten.

In de vroege ochtend groeperen de aanwezigen zich op de kade. Er wordt een foto gemaakt. In de haven immers is de menselijke maat slechts in veelvoud van betekenis.

this custom because not every guest might appreciate it; they could be rabid vegetarians or opposed to cheap meat but, after all, symbolism has managed to conquer these protests.

Meanwhile, everyone is gathered in one of the bigger spaces of the factory which for this occasion has been changed into a lecture room. With great interest the group listens to the survey given by the yet unknown guest. In a practised manner she speaks about her work, her past and later, up-tempo, about her hobbies and pets, all human, wonderful things.

The group applauds her, puts her in a chair in the middle of the space and makes a wild ring-dance. The chain is closed. Early in the morning, those present line up on the quay. A photograph will be taken. After all, around the harbour, the human factor is only important as a multiple.

Arnold Schalks

DE SCHOORSTEEN MOET ROKEN

Een persoonlijke reflectie op de twintigste verjaardag van een ateliergemeenschap aan de hand van de middelen tot rookvorming.

THE CHIMNEY NEEDS TO SMOKE

A personal reflection on the twentieth anniversary of a studio community in view of its means for producing smoke.

VOOR hen die vanaf 1989 op zoek gingen naar het atelierpand van Kunst en Complex aan de Keileweg, was de fabrieksschoorsteen aan de ingang van het terrein een handig baken, een opgestoken wijsvinger van pakweg veertig meter lang. Zijn verjongend silhouet was vanuit de wijde omtrek te zien. Aan de noordoostkant waren manshoge witte kapitalen aangebracht, losjes gespatieerd tussen de stalen klembanden die de massa van de kolom bedwongen. I-N-V-E-R-P-A-K las je verticaal. Vroeger was de pijp spreekbuis van de gelijknamige emballagefabriek. Toen de verbinding tussen rookkanaal en brander werd verbroken werd de schoorsteen een relict, een hol gebaar tegen de onder de sloophamer dalende horizon, een niet-roker.

De schoorsteen was al enige jaren buiten werking toen wij in 1988 met de renovatie van de verlaten fabriek begonnen. Sindsdien zijn er verschillende initiatieven genomen voor de revalidatie van de monoliet. Op grond van een ervaring uit het verleden werd besloten van Volledig Eerherstel af te zien. Die ervaring betrof ons voormalig ateliercomplex op de Müllerpier, dat beschikte over een soortgelijke, kleinere schoorsteenpijp. Om van de groeiende vuilnisbelt af te komen werd het stookgat eens volgestouwd met grof-

FROM 1989 on, the chimney at the entrance to the factory grounds was a useful beacon for travellers to the Kunst en Complex building on the Keileweg. A raised forefinger of approximately forty meters long. Its tapering silhouette was visible from miles around. An arrangement of white stones formed man-sized capitals at its eroded brick-red north east side. The letters were loosely tracked between the steel belts that restrained the column's mass. I-N-V-E-R-P-A-K it read vertically. It had once been the mouthpiece of the factory for packing materials of the same name, though when the link between smoke channel and furnace was removed, the chimney became a relic, an empty gesture against a horizon that was levelled by the hand of the demolition contractors, a non-smoker.

The chimney had been out of order for some years when we started renovating the abandoned factory building in 1988. Several initiatives were taken for the revaluation of the monolith. On the basis of an experience from the past, we decided not to strive for Full Rehabilitation; our previous studio complex at the Müllerpier had a similar but smaller chimney. We once stuffed the mouth of its smoke channel with refuse and scrap material to solve an acute waste

vuil en sloopresten. De scheut benzine en een lucifer maakten het verbrandingsproces onherroepelijk. Vanuit het topje van de pijp werd een vette loodgrijze rups het azuur in gepompt. Blussen kon niet meer. Overstuur greep de Havenpolitie in omdat het dichte rookgordijn het scheepvaartverkeer op de Nieuwe Maas het zicht benam.

Een 'voorzichtige' poging tot hergebruik van de schoorsteen aan de Keileweg werd in 1990 genomen door een stichtingslid, dat hem opwaardeerde tot eenstokstatief. Hij besteedde tweemaal achtereenvolgende reeks roestige sporten om een overzichtsfoto van het ateliercomplex te maken. Een keer om vast te stellen dat de lenshoek van zijn camera niet toereikend was voor een totaalopname. De tweede keer om het met zijn groothoeklens nog eens te proberen.*

In 1995 kwam er een heus plan op tafel. In dat jaar werd de aangrenzende tippelzone in gebruik genomen. Als onderdeel van een omvangrijker project werd voorgesteld de schoorsteen te gebruiken als lanceerinrichting voor het openingsvuurwerk. Een roze spot op de bodem van de schacht moest de stijgende rook van onderaf aanlichten. Het opschrift *INVERPAK* zou door vervanging van twee letters worden veranderd in het toepasselijker *INTERPIK*. Het project werd wegens gebrek aan politieke steun afgeblazen.

De pijp bleek zich ook op minder spectaculaire wijze verdienstelijk te kunnen maken. Zijn voetstuk bood geruime tijd onderdak aan een zwart konijn. Op een dag verruilde het dier zijn tochtige hol op een naburig bouwterrein voor het beroete gewelf aan de ingang van het rookkanaal. Het ont-

problem. A dash of gasoline and a match made the combustion process irreversible. From the column's tip, a caterpillar of lead-gray smoke was pumped into the azure. It was impossible to extinguish the blaze. Upset, the Port Authority's police intervened because a dense smoke screen obstructed the view of the ships on the Nieuwe Maas river.

A 'careful' step towards reusing the chimney was made in 1990 by a KenC-member who upgraded it into a one-legged camera stand. To provide an overall picture of the studio complex, he climbed the series of rusty rungs twice in a row. The first time he arrived at the conclusion that the range of his camera was not wide enough for a long shot. The second time, he gave it another try with his wide angle lens.*

Another plan dates back to 1995 when the adjacent street prostitution zone was officially opened. As part of a larger project, we proposed to use the chimney as a launching facility for the opening fireworks. A pink spotlight at the bottom of its shaft would illuminate the rising smoke from beneath. The inscription of the factory's former name *INVERPAK* would be changed into the more appropriate word *INTERPIK* (interprick) by substituting two letters. The project was cancelled because of lack of political support.

Meanwhile, the pylon made itself useful in a less spectacular way. Its pedestal hosted a black rabbit for a considerable time. One day the animal decided to swap its draughty hole at a vacant lot opposite for the sooty vault at the mouth of the chimney's flue. The eviction order was received

ruimingsbevel werd ontvangen op de ochtend dat het eerste puin op de bodem van de schacht uiteenspatte.

Al eerder ontvingen we van hogerhand bewijzen voor de aftakeling van ons beeldmerk. De bouten van de klembanden roestten door en knapten. Bandijzer plooidde zich na een vrije val van tientallen meters over het stichtingshek. Het had een geparkeerde auto op een haar na gemist. De schoorsteen transformeerde van hol gebaar tot hol gevaar. Het spontaan neerdalende staal gaf de doorslag voor het grondbedrijf, dat een sloopvergunning verleende.

Op een zonnige lentemorgen in 1996 draaide een busje en een kraanwagen van *Van der Linde Sloopwerken* de Keileweg op. Het konvooi hield halt aan de voet van de pijp. De slopers haakten een hangbakje aan de takel, stapten erin en lieten zich naar het topje hijsen. Een lange kunststof slang voerde perslucht aan. Een gehelnde gestalte zette zijn pneumatische beitel aan de voeg van het bovenste metselwerk en in een wolk van gruis brak hij de steencirkel in een neerwaartse spiraal af. De luchtpijp werd stortkoker. Na een maand werd de strijd om de langste adem beslist in het voordeel van de compressor. Zo werd een markante stip van de kaart van Nieuw Matthesse geveegd.

Het grondvlak waarop de pijp rustte, is nu bestraat. Er worden aanhangers gestald, kinderen schommelen. Op gezette tijden rookt er een barbecue. Zo wordt de traditie op kleinere schaal voortgezet. Behalve een incidentele windhoos die wat dorre bladeren in een tollende zuil omhoog zuigt, herinnert niets aan de machtige trek van de kolos die hier eens oprees.

on the morning when the first rubble came crashing down the shaft.

Higher levels had already provided strong evidence of the decline of our logo. The bolts of its steel belts rusted away and cracked. A heavy metal strip folded itself over the Foundations' gate after a free fall of about thirty meters, just missing a parked car. The chimney transformed from an upright gesture into a downright danger. The spontaneous descent of steel was the decisive factor for the local authorities to issue a demolition permit.

One bright spring morning in 1996, a van and a crane-loaded truck from demolition contractor *Van der Linde* drove up the Keileweg. The convoy pulled over at the foot of the chimney. A steel cage filled with personnel was hooked up to the tackle and lifted to the top of the pipe. A long hose supplied the compressed air. A helmeted figure placed his pneumatic chisel at the joints of the upper brickwork. Enclosed by a cloud of grit, he crushed the stone circle in a downward spiral. The smoke channel changed into a chute. After a month, the struggle for the longest breath was won by the compressor. That's how a remarkable dot was wiped off the map of the New Matthesse district.

The base on which the pipe once rested is now paved. Trailers are parked, children swing here. Now and then a barbecue smokes. So in a sense the tradition is maintained on a smaller scale. Except for an incidental whirlwind that draws up dry leaves into a spinning column, there's nothing which reminds us of the mighty updraft of the structure that

Bezoekers van het KenC-gebouw worden vriendelijk verzocht zich in het vervolg te oriënteren op de 125 meter metende schoorsteen van de naburige energiecentrale aan de Galileïstraat.

In de directe omgeving is de afgelopen jaren stevig doorgerookt, met name door vuurhaarden zonder deugdelijke afvoer: In het noorden vraten de vlammen zich een weg door *Van Berkel's* weegschaalfabriek. In het oosten kon een uitslaande brand bij overslagbedrijf *Berco Bulk* nog maar net worden voorkomen. In het zuiden legde een chemisch inferno de loodsen van *Container Master International* in de as en onlangs duidde een zwarte wolk aan de westerkim erop dat het niet pluis was in een meubelopslag. Wij, op het nulpunt van het assenstelsel, sloegen alarm en gade, zaten er warmpjes bij. Het gebouw werd gespaard door de telkens afpan-dige wind.

In het kader van de herinrichting van de haven worden bedrijven met een hoge risicofactor naar de randen van de stad verbannen. De nieuwe loodsen rond de Keilehaven zijn vrijwel alle voor fruitopslag en -overslag bestemd. Nagenoeg onbrandbare waar (Heeft u ooit een banaan vlam zien vatten?). Op aanvullende stralingsbronnen van buitenaf hoeven we voorlopig niet te rekenen. De aandacht wordt naar binnen verlegd.

Zodra de *R* in de maand is, vereisen temperatuurdaling en stijgende vochtigheidsgraad in het ateliercomplex een efficiënt stookregime (thermocratuur). Om te voorzien in de individuele behoeften van de gebruikers, werd de warmtehuishouding gedecentraliseerd. De gezichtsbepalende col-

once towered here.

Future wayfarers to the KenC-building are kindly requested to orient themselves on the 125 meter measuring chimney of the nearby Galilei Street powerplant.

Meanwhile, the heavy smoking continued in the vicinity, especially at seats of fire without proper exhaust systems. To the north, greedy flames ate their way through *Van Berkel's* scale factory. To the east, a conflagration in *Berco Bulk's* warehouse got under control at the very last moment. To the south of us, a chemical inferno at *Container Master International* reduced its stores to ashes. And recently, a black cloud against the western sky pointed out that there was something wrong in a furniture depot close by. We, located at point zero of the co-ordinate system, sounded the alarm, watched well heated. Each time, our building was saved because of the favourable wind direction.

As part of the port's reorganisation, high risk industries were banned to the outskirts of the city. Almost all the new warehouses around the Keilehaven are reserved for the storage or transfer of fruit. Hardly inflammable goods (have you ever seen a banana catch fire?). We wouldn't have to count on additional external heat sources in the near future. Our attention was diverted to interior matters.

From the beginning of autumn to the end of spring the falling temperature and rising humidity level inside the complex call for an efficient heating policy (thermocratorship). In order to meet the individual needs

lectieve fabrieksschoorsteen werd afgelost door een wijdvertakt systeem van dunwandige kachelpijpen. Rondom schoven buizen uit het gebouw als scheuten van een gewas dat zich via rozetten en dakdoorvoeren een weg naar buiten baande door vensterglas en bitumen. De lengtes gegalvaniseerde pijp houden het hoogstens drie stookseizoenen uit. Langzaam smelten ze weg onder de zure adem van de allesbranders. Met onregelmatige tussenpozen maakt men zich op voor dak- of geveltoerisme ter vervanging van het buizenpark.

In het boekjaar 1995 waaide er een schrale wind rond het KenC-gebouw. Externe bronnen fluisterden over de ontwaarding van de term 'ateliergemeenschap'. Het spectrum van het alternatieve circuit was inmiddels verbreed met de waardevaster termen 'kunstenaarscollectief' en 'kunstenaarsinitiatief'. In verband met het aan de status verbonden financiële perspectief rees er twijfel over de positionering van de stichting.

Was de acute behoefte aan atelier-ruimte ooit het motief geweest voor de oprichting van de ateliërgemeenschap (AG), het kunstenaarscollectief (KC) ontstond uit de behoefte aan een collectieve tentoonstellingsstrategie. Bij beide organisatievormen stond het eigenbelang voorop. Het kunstenaarsinitiatief (KI) daarentegen is een samenwerkingsverband van kunstenaars met een eigen ruimte dat zich wil profileren door een podium te bieden aan vakbroeders van buitenaf.

Was KenC nu een AG, een KC of een KI? Intern beraad leverde een even diplomatiek als elegant antwoord op: Kunst en Complex is een beetje van

of the users, the thermic management was decentralized. The typical communal brick chimney was relieved by a comprehensive system of thin walled metal stove-pipes. All around silver tubes extended from the building like the sprouts of a plant that force their way up through window panes and bitumen covered roofs. The galvanized tubes last up to three heating seasons. Slowly, they melt away from the acid breath produced by the multi-burners.

At irregular intervals KenC-members gear up like cat burglars to replace parts of the respiratory system.

In 1995, a cold wind appeared to rise over the KenC-community. Outside sources whispered of the inflation of the term 'studio community'. In the meantime, the idiom of the alternative circuit had been extended with more solid terms like 'artist collective' and 'artist initiative'. Because of the status related financial prospects, doubt was raised about the foundation's position.

The motive for the rise of the studio community (SC) was the acute need for studio spaces. The artist collective (AC) developed because of a desire for a collective exhibition policy. Both organisations acted more or less out of self-interest. The artist initiative (AI), on the other hand, is a cooperation of artists that run their own venue. Artist initiatives distinguish themselves by creating a platform for the presentation of 'outside' artists.

Was KenC an SC, an AC or an AI? Domestic consultation provided an answer of diplomatic elegance: Kunst

alle drie tegelijk. De stichting is een collectief van kunstenaars dat is ondergebracht in een ateliërgemeenschap die evenveel initiatieven als kunstenaars telt. Opgelucht meldde de stichting zich aan als lid van de *Vereeniging van Kunstenaars Initiatieven*. Voor de meteropnemer is het aantal initiatieven in het gebouw af te lezen aan het aantal buizenstelsels waaruit rook opkringt.

De vierentwintig ateliëruimtes van de vaste leden worden op bedrijfstemperatuur gehouden door een bont leger van kachels. Zij leven op hout, olie of kolen. Sommige spreken via een grijs wolkje, anderen via een zinderend waas. Wie heeft hen spreken geleerd? Wie wekt ze tot leven? Wie hanteert het houtblok, de oliekan, de briket? Hoe kan, tot besluit, de complexiteit van het stookbedrijf binnen de muren van Kunst en Complex worden weerspiegeld? De vraag naar de juiste uitsnede diende zich aan. Geïnspireerd door het gezegde '*de hond spiegelt de baas*', besloten we de stoker te verbeelden met een foto van zijn of haar middel tot rookvorming. Voor het veldwerk werd een handzame optiek gekozen: de zoeker van een spiegelreflexcamera. Het gekantelde kader van zijn ene oog begrenst uw blik in de keuken van het verzet tegen het hier heersende thermische regime. Voor u werd de rooksluier even opgelicht. Ik verzoek u een sjaal en de volgende twee bladzijden om te slaan en de *Thermo-Dynamische Fotogalerij* te betreden.

en Complex is a mix of all three. The foundation is a collective of artists hosted in a studio community which counts as many initiatives as there are artists. Relieved, the foundation signed up for membership in the *Union of Artist Initiatives*. The meter inspector can deduce the number of initiatives in the building by the number of smoking stove-pipes.

The twenty-four studio spaces of the permanent members are kept in a workable temperature by a colourful army of stoves. They live on wood, oil or coal. Some speak by means of a grey plume, others by a sweltering haze. Who taught them how to speak? Who brings them to life? Who handles the woodblock, petrol can or briquette? And, finally, how can the intricate trade of heating within these factory walls be reflected? The question for the right framing occurred. Inspired by the proverb '*A dog reflects its owner*', we decided to represent each heater by a picture of his or her means for producing smoke. We chose a manageable optic for the fieldwork: the view finder of a reflex camera. Its tilted single eye enframes your view behind the scenes of the opposition against the local thermic regime. For a while the smoke screen was lifted. I invite you to button up your coat, turn the next two pages and enter the *Thermo-dynamic photography gallery*.

* 'Ik herinner mij van de klim naar boven dat het - in tegenstelling tot wat men ons vaak wil doen geloven - beter is omlaag te kijken dan omhoog. Als je omlaag kijkt zie je de grond, dat geeft een prettig gevoel van onder en boven; maar als je omhoog kijkt gebeurt hetzelfde als wanneer je langs een kerktoeren omhoog kijkt. Door het bewegen van de wolken raak je ervan overtuigd dat je aan het omvallen bent. Het duizelingwekkende zit hem in het omhoog kijken. Kijk vooral niet omhoog!'

* 'What I remember of my climb is that - contrary to what one want us to believe - it is better to look down than to look up. When you look down, you see the ground, which gives you a pleasant feeling of orientation. But when you look up, then the same thing happens like when you look up along a church tower: Through the movement of the clouds, you appear to be falling over. It's the upward look that makes you dizzy. So, be sure not to look up!'

Peter Lindhout, September 1988

MARGRIET ESSINK en TOM MOSMAN

Ludo Hoes, Jozef van Rossum, Marianne Fontein

THERMO-DYNAMISCHE FOTOGALERIJ

De kachel achter de kunstenaar

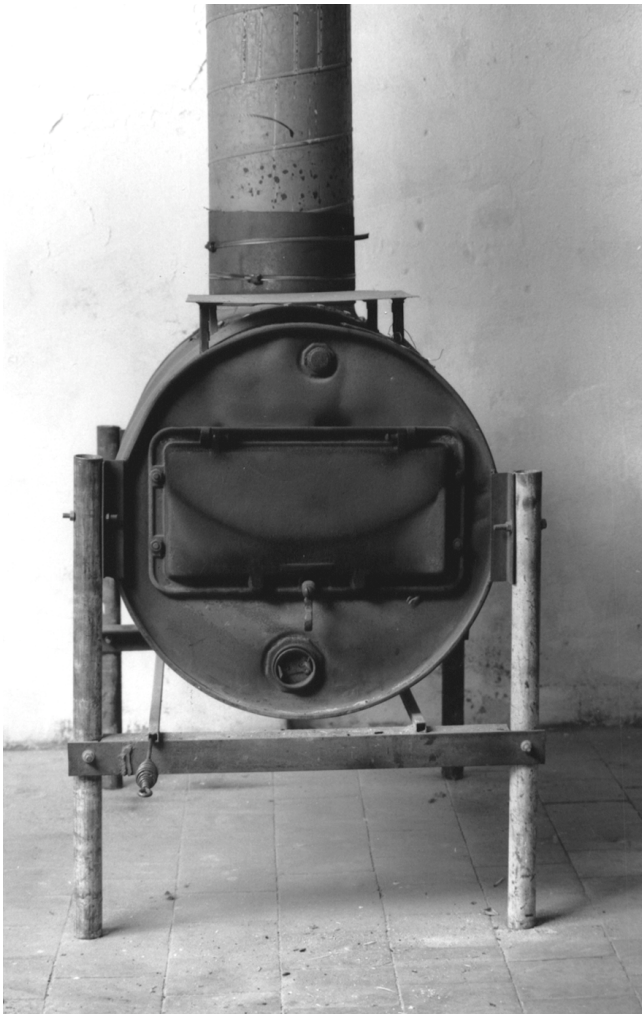
THERMO-DYNAMIC PHOTOGALLERY

The stove behind the artist

fabrikant/manufacturer: Hoenson
brandstof/fuel: petroleum

RONALD GLASBERGEN

fabrikant/manufacturer: Glasbergen
brandstof/fuel: hout/wood

ERIK HOMBRINK en HANS WEEMERING

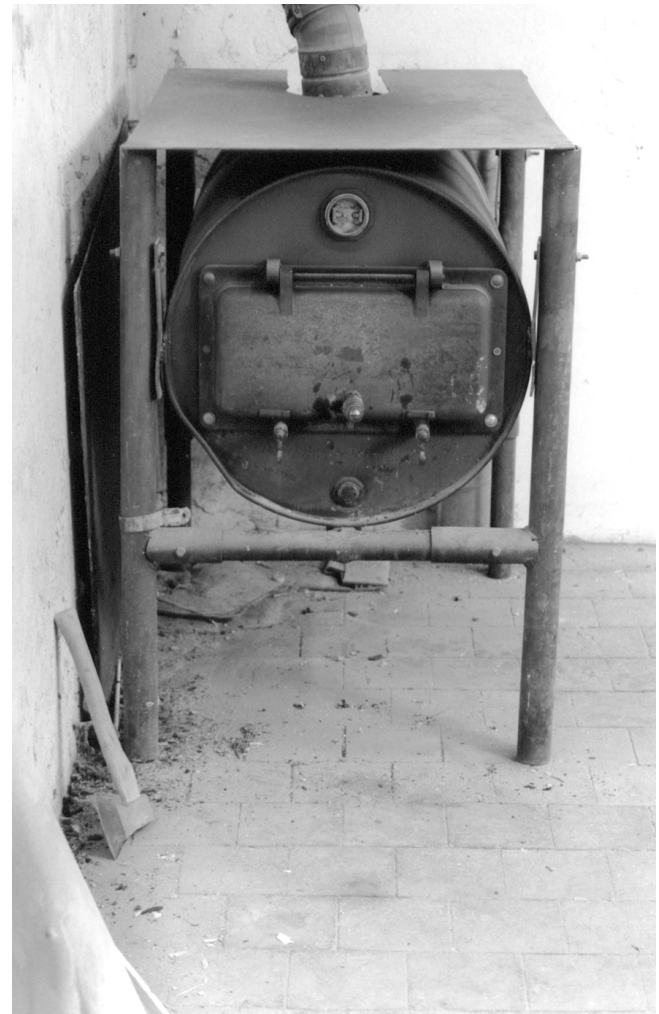
fabrikant/manufacturer: Taiwan Parlor Stove
brandstof/fuel: hout/wood

STEFAN GROB

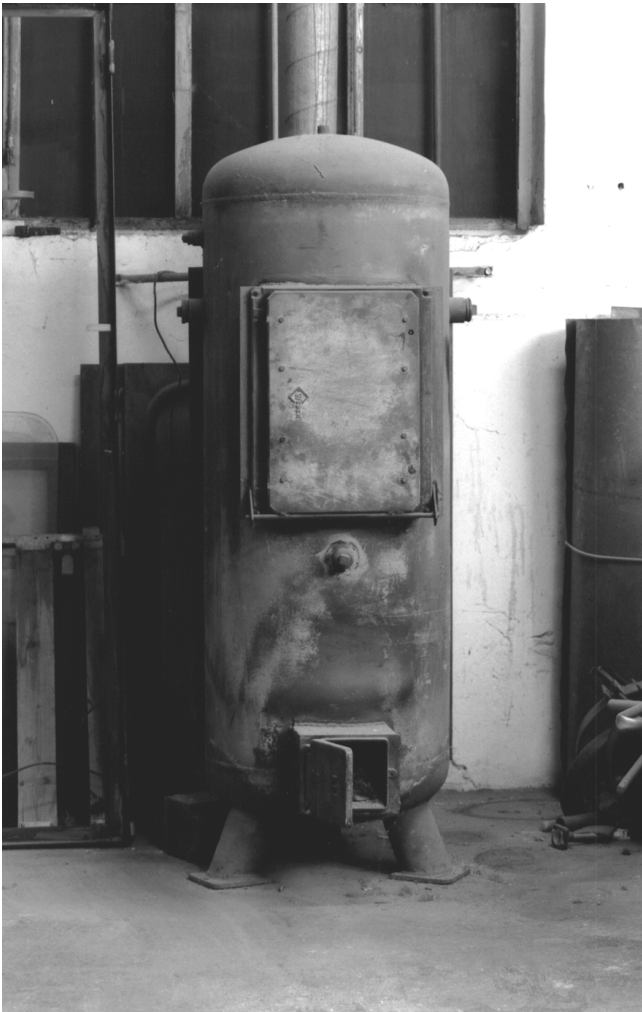
fabrikant/manufacturere: Rola
brandstof/fuel: hout/wood

WILCO KWERREVELD

fabrikant/manufacturere: Essink/Mosman
brandstof/fuel: hout/wood

OLAF MOOIJ

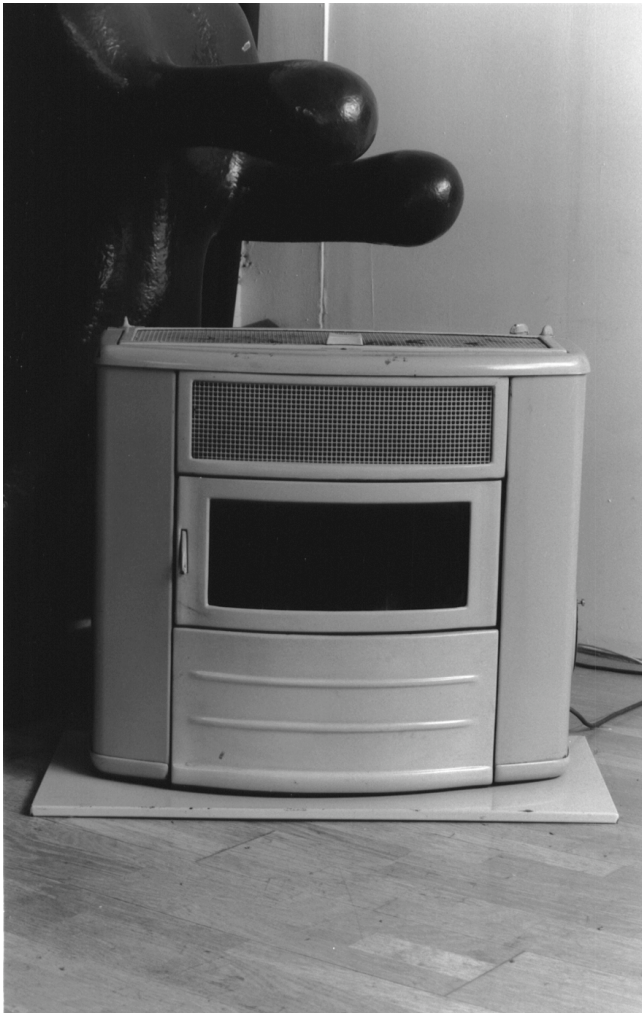
fabrikant/manufacturere: Mooij
brandstof/fuel: hout/wood

ELLEN DIJKSTRA

fabrikant/manufacturere: Forbel Quaker-Bell
brandstof/fuel: hout/wood

JOEP VAN LIESHOUT

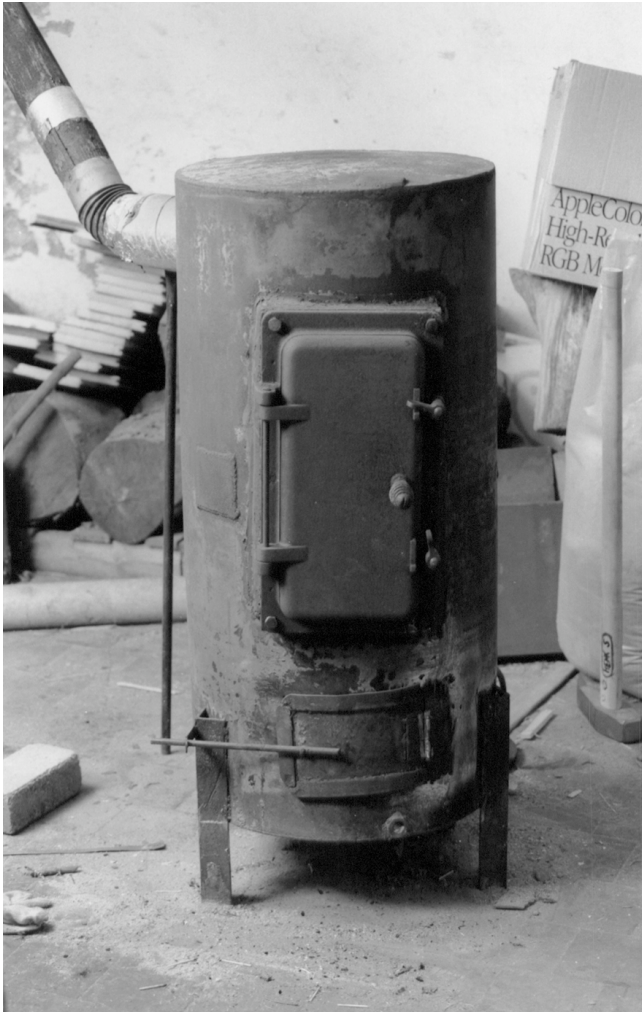
fabrikant/manufacturere: Faber
brandstof/fuel: petroleum

MIA VAN DER BURG

fabrikant/manufacturere: SUN
brandstof/fuel: hout/wood

HENK SPRONK

fabrikant/manufactureur: Spronk
brandstof/fuel: hout/wood

HERMAN HELLE

fabrikant/manufactureur: Mooij
brandstof/fuel: hout/wood

JEANNETTE EPHRAÏM

fabrikant/manufactureur: Ephraïm
brandstof/fuel: hout/wood

RIEMKE DE JONG

fabrikant/manufactureur: de Jong
brandstof/fuel: hout/wood

JAN GROSFELD

fabrikant/manufactureur: Lindhout
brandstof/fuel: hout/wood

JOANNES HOES

fabrikant/manufactureur: Lindhout
brandstof/fuel: hout/wood

PAULINE KALKER en ARLÈNE HOORNWEG

fabrikant/manufactureur: Mooij
brandstof/fuel: hout/wood

CHARLOTTE SCHLEIFFERT

fabrikant/manufactureur: Mooij
brandstof/fuel: hout/wood

LOES DIJKMAN

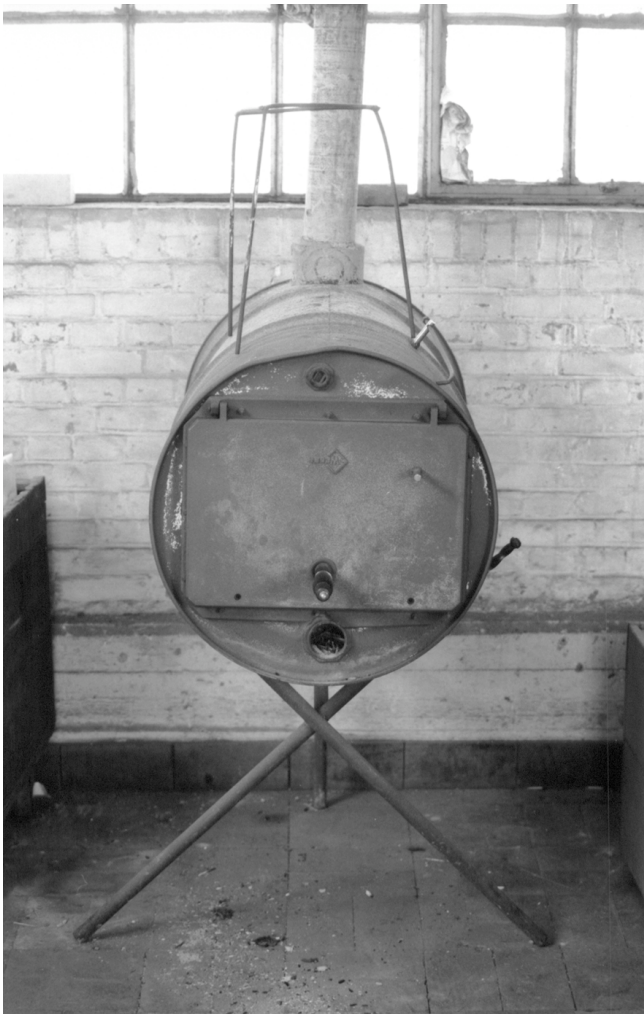
fabrikant/manufacture: Hoenson
brandstof/fuel: petroleum

ARNOLD SCHALKS

fabrikant/manufacture: Coleman
brandstof/fuel: petroleum

JOZEF VAN ROSSUM

fabrikant/manufacturere: van Rossum
brandstof/fuel: hout/wood

ROP DE GRAAF

fabrikant/manufacturere: Mooij
brandstof/fuel: hout/wood

MARIANNE FONTEIN

fabrikant/manufacturere: Ephraïm
brandstof/fuel: hout/wood

LUDO HOES

fabrikant/manufacturere: Faber
brandstof/fuel: petroleum

Joannes Hoes

MOEDER VAN ALLE COMPLEXEN?

Een proeve van combustio spontanea onder triviale omstandigheden.

MOTHER OF ALL COMPLEXES?

A specimen of combustio spontanea under trivial circumstances.

BEHAARDE mensachtigen hebben zich in het duister om een laaiend vuur geschaard. Gebiologeerd staren ze naar de levendige vlammen. Het is de moderne verbeelding van de ontdekking van het vuur. Dit soort afbeeldingen wordt pas na 1871 gemaakt. Je kunt eruit opmaken dat de consequentie van Darwins "Descent of man" algemeen begon door te dringen. De afbeeldingen tonen het vuur in haar oervorm. In deze gedaante werd het toen in de dagelijkse werkelijkheid steeds minder zichtbaar. Rond deze tijd voltooide het Westen ook haar fysieke en wetenschappelijke verkenning van de geografische wereld. Ze was er tot de laatste uithoek in doorgedrongen. Het had een onafzienbare stroom fascinerende verhalen opgeleverd die gekruid waren met suggestieve verwijzingen naar elders nog werkzame magische krachten. De nachtelijke kampvuren van Amerikaanse en Afrikaanse wilde stammen vertegenwoordigden daarin het intrigerend tegenbeeld van het moderne onpersoonlijke leven in de grote stad. In Parijs en Londen worden de eerste radiatoren van de centrale verwarming aan het eind van de negentiende eeuw al aangekoppeld. Het flakerend licht van toortsen en kaarsen wordt in olie- en gaslampen opgesloten en gekalmeerd. Rond de eeuwwisseling wordt de bedrading voor het Europese elektriciteitsnet getrokken. De onmiddellijke ervaring van open

A GROUP of hairy humanoids at the dusk are drawn around a flaming fire, magnetized, staring at the flames. This type of image was not produced before 1871. It is the modern representation of the discovery of fire. One may conclude that the consequences of Darwin's 'Descent of man' began to be understood by the general public. The images show fire in its essential form, one that was disappearing from common reality. By this time the West, penetrating every last corner, also completed its physical and scientific investigation into world geography. This had resulted in an endless stream of fascinating stories, spiced with suggestive hints towards magical powers that were still ruling somewhere way off. In them, the campfires of American and African savage tribes became the intriguing counter-image of modern impersonal life in the metropolis. Towards the end of the nineteenth century the first radiators of central heating were already being installed in Paris and London. The flickering lights of torches and candles are contained and tempered inside oil- and gaslights. Near the turn of the century the wiring of the European electricity-net was already on its way. The immediate experience of open fire became a rarity. These images of prehistoric man may also be seen as a kind of pornography for the

vuur begint zeldzaam te worden.

Deze plaatjes van de vroege mens zijn misschien ook porno voor het op rantsoen gezette pyrofiële instinct.

Eigenlijk wordt in de afbeelding niet de ontdekking maar de beheersing van het vuur getoond. Het is dus een beeld van de ontluikende pyrotechniek die in de negentiende eeuw de motoren van de industriële revolutie zou starten. Een techniek die de exploitatie van steenkool-, olie- en gasvoorraden noodzakelijk maakte en waarmee de krachten van stoomturbines, hoogovens en explosiemotors werden ontketend.

De aanvaarding van Darwins evolutietheorie had grotere gevolgen dan aangepaste weergaven van de vroege mens. Het besef dat de tijdgenoot zich uit een lagere, primitievere bestaansvorm ontwikkeld moest hebben betekende een omslag in het wereldbeeld. Het was een draai van 180 graden in het verhaal over de afstamming van de mensheid. Optimisme over een toekomst op aarde behoorde opeens tot de mogelijkheden. De oudere voorstelling van de eerste mens als mooier en gelukkiger dan zijn nazaten, was aan vervanging toe. Vóór Darwin leek het logisch dat onze voorouders ook onze meerdere waren. Ze bevonden zich immers dicht bij de bron, bij de goddelijke scheppingsdaad. De klassieke cultuur stelde zich het begin van de mensheid als een gouden tijdperk voor. De christelijke mythologie kende het verhaal van de oorspronkelijke harmonie van mens en natuur in de Hof van Eden. Maar door de negentiende-eeuwse koerswijziging was het verloren gewaande paradijs op aarde in één zwaai vóór de boeg komen liggen en moest er geroeid worden.

pyrophile instinct put on rations.

Actually the picture does not show the discovery but rather the control over fire. It is the image of the emerging pyrotechnology that in the nineteenth century was going to start the engines of the industrial revolution. A technique that made the exploitation of gas, oil, and coal reserves profitable and which released the forces of steam turbines, steel mills, and the combustion engine.

The acceptance of Darwin's evolution theory had bigger effects than the adjustment of representations of early man. The idea that the contemporary man could have evolved from a lower, more primitive form of existence meant a swing over in understanding the world. It was a turn of 180 degrees in the story of the descent of man. Optimism about a future on earth suddenly became a possibility. The earlier image, of the first people as being more beautiful and happier than their current descendants, was about to be replaced. Before Darwin, the idea that our ancestors were superior to us made sense. After all, they were closer to the origin, to the divine act of creation. The classics called this early period the Golden Age. The Christian mythology knew the story of the original harmony between man and nature in the Garden of Eden. Thanks to the nineteenth century's change of course, the lost paradise, in one single sweep, lay ahead and now some rowing had to be done.

There have always been plenty of speculations on the possible location of the earthly paradise. The fertile area between the rivers Euphrates and

Er was altijd volop gespeculeerd over de vraag waar het aards paradijs zich ooit bevonden moest hebben. De vruchtbare landstreek tussen de rivieren Eufrat en Tigris, het oude Mesopotamië, gold traditioneel als een goede kandidaat voor de wieg van de mensheid. Tegenwoordig behoort dit gebied tot de staat Irak. De bevolking gaat daar nu al dertig jaar gebukt onder de wreedheid van een duivelse meester. Saddam Hoessein. De Byzantijnse verheerlijking van zijn persoon, die dankzij zijn alom aanwezige torenhoge portret niet over het hoofd gezien kan worden, geldt voor de gemiddelde burger in het Westen als een veeg teken. Met zijn verholen, duistere blik onder zijn zware oogleden en met zijn donkere balksnor oogt Saddam als de archetypische Oosterse snoodaard. Hoewel om de faam van de despoot een geur van xenofobie hangt kan niemand volhouden dat de ongunstige reputatie, die Saddam al jaren heeft, geheel ongegrond is.

In 1990 deed Irak een greep naar de olievoorraden van Koeweit. Onder het woestijnzand van dit emiraat bevindt zich een soort gefossiliseerde Hof van Eden. In het begin van het daarop volgende jaar werden de Irakezen door de geallieerden in één etmaal naar huis terug gebombardeerd. Operation Desert Storm. Als een megalomaan teken van gefrustreerde machtswellust en oudtestamentische wrake liet Saddam zijn vluchtende troepen de olieputten van Koeweit in lichter laaie zetten. Maandenlang werd de zon door de immense rookontwikkeling verduisterd en werd het weer op de halve aardbol daar zwaar door ontregeld.

In Bagdad bezwoer de veerkrachtige tiran dat zijn nederlaag 'de moe-

the Tigris, once known as Mesopotamia, is traditionally considered to be a good candidate for the cradle of mankind. Today this region belongs to the state of Iraq. For thirty years now its population suffers under the cruelty of a diabolic master. Saddam Hussein. The Byzantine divinisation of his person, that can't be overlooked thanks to his omnipresent towering portrait, is considered a bad omen to the average citizen in the West. With his luring, dark stare under his heavy eyelids and his thick black moustache Saddam has all the looks of an archetypical, sinister, oriental brute. Although an element of xenophobia clings to the status of the despot, no one can suggest that the unfavourable reputation which Saddam has held for many years is entirely without justification.

In 1990, Iraq grabbed hold of the oil reserves in Kuwait. Beneath the desert sand of this emirate lies a kind of fossilized Garden of Eden. At the start of the following year the Iraqis were shelled homeward overnight by

der van alle oorlogen' zou worden. Bij de geallieerden werkte de bloemrijke orakeltaal van de dictator nu slechts op de lachspieren. Zijn rol op het wereldtoneel was teruggebracht tot die van een gedoogde mokker tussen twee breedtegraden.

'Kunst en Complex; de moeder van alle complexen!'

Tien jaar na de Golfoorlog bleek de belofte van Saddam nog te resoneren in de triomfkreet waarmee een touwtrekwedstrijd tussen teams uit Rotterdamse atelierpanden werd beklonken. Ze kreeg een joelend onthaal in de schaars verlichte zaal waar de krachtmeting zich, rond middernacht, had voltrokken. Dampend van het zweet nam de ploegleider de hoofdprijs, een reuzenfles Smyrnoff, in ontvangst. Vaderlijk wiegde hij haar even in zijn armen om haar vervolgens om zich heen leeg te schenken. Het kan de wodka zijn geweest, maar de zege van de winkeliersvereniging, zoals de stichting door een passerend ambtenaar ooit ontvullend was genoemd, leek op dat moment bij de leden een gloeiend spoor in de diepte te trekken.

Hoe moet deze verwarrende ervaring onder woorden worden gebracht? Was het een oprisping van on gepaste clubliefde? Was het zelfspot of zelfingenomenheid? Of was het niet meer dan de spontane ontbranding van opgehoopte trivialiteiten?

Zoiets onnozels moet het zijn geweest. Verwant aan de door stedenbouwkundigen steevast onderschatte passie voor te krappe, donkere woningen van een oude volksbuurt, of aan de onwaarschijnlijke hartstocht voor

the allied forces of the world. Operation Desert Storm. As a megalomaniac sign of frustrated lust for power and biblical vengeance, Saddam had his fleeing troops set the Kuwaiti oil wells alight. For months, an immense smoke screen that badly deranged the weather on the larger part of the globe obscured the sun.

Back in Baghdad, the amazingly resilient tyrant swore that his defeat would become 'the mother of all wars'. At this point, the florid oracular language of the dictator only provoked a fit of Homeric laughter among the allies. His part on the stage of the world had been reduced to that of a tolerated sulker between two degrees of latitudes.

'Kunst en Complex: the mother of all complexes!'

Ten years after the Gulf War the promise of Saddam still resonated in this cry of triumph that concluded the tug of war matches between teams of all the Rotterdam studio-communities. It met with a roaring reception in the dimly lit hall where the trial of muscles had taken place at midnight. Steaming with sweat, the team leader accepted the first prize, a giant bottle of Smyrnoff-vodka. He dandled it fatherly in his arms for a moment and started to pour out its contents around him. It may have only been the vodka, but the victory of the shopkeepers union, (as the Stichting had recently but soberly been qualified by a civil servant passing by), appeared to create an internal glow.

How can this confusing experi-

een uitgewoond flatgebouw van kort na de oorlog, die oplaait wanneer het genomineerd wordt voor sloop. Onverhuld chauvinisme geeft aan vrije kunstenaars geen standing maar de schutkleur van Operation Desert Storm biedt haar hilarisch dekking.

Vergeleken met de door de geallieerden en de Irakezen bezigde heroïsche terminologie maakt de naam "Kunst en Complex" een tamelijk fletse indruk. Ook twintig jaar geleden zal hij weinig inspiratie hebben uitgestraald. Je hoort aan zo'n stichtingsnaam onvermijdelijk hoe hij er op de stoep van het notariskantoor is uitgeperst. Maar als bedrijfsongeval weet hij de toenmalige opzet toch raak te typeren, als vrucht van een pragmatische verhouding tussen bevlogenheid en alledaagse problemen. De stichting is rechtspersoonlijk handgereedschap om een deur mee uit haar hengsels te lichten. Ze is een staaltje praktische poëzie.

Kunst en Complex is het soort naam dat als een dekzeil haastig over een lukraak bijeengegaaarde verzameling ongeregeld goed is geworpen. Op zijn voordeligst uit te leggen als een slobberige intentieverklaring. Een intentie die ontcijferd moet worden bij het schelle licht van haar achtergrond. Die achtergrond is de overheersende mentaliteit op de kunstacademies in het begin van de jaren tachtig. Het beeld werd toen bepaald door de anarchistische punkstijl, bewegingen als die van de Nieuwe Kunstwilden en de stadsnomadensubcultuur. De steigerende jongeren die de stichting in het leven riepen, hebben dan ook niet verzuimd om een etmaal verbeterd strijd te leveren voor een bizarre, bonte, Stürmerische of bloedorstige doop-

ence be put into words? Was it a fit of improper club pride? Was it self-mockery or complacency? Or was it nothing but the spontaneous combustion of jumbled trivialities?

It must have been something trivial like that. Think of town planners who unvaryingly underestimate the enthusiasm for small, badly lit quarters in old lower-class neighbourhoods or the improbable outbursts of passion for keeping post-war apartment buildings whenever they are listed to be demolished. Overt chauvinism brings little standing to free artists but the camouflage of Operation Desert Storm offers a hilarious disguise.

Compared with the heroic terminology of the allies and the Iraqis, the name Kunst en Complex makes a rather pale impression. Even twenty years ago it must have lacked a sparkle. A name like this bears the mark of a difficult delivery on the threshold of the notary's office. But accidentally it succeeds to communicate the design of those days strikingly well, the fruit of a pragmatic match between inspiration and problems of daily life. The Stichting is an institutional tool to lift a door out of its hinges. It is a fine example of practical poetry.

Kunst en Complex is more the kind of name that serves as a tarpaulin, hastily flung across a job lot. At best to be interpreted as a sloppy declaration of intentions, to be deciphered in the shrill light of its background which formed the culture of the art academies during the early eighties. The ruling image at the time was dominated by the anarchistic punk-style, the movement of the New

naam. De uitkomst, "the fittest in the struggle", bleek een neutrale noemer. Het was de witte vlag boven een omgeploegd slagveld. Ook onder deze krap gesneden naam bleef het gemeenschappelijke plaatselijk knellen. De Stichting is, ook zo beschouwd, de moeder van de complexen.

Achteraf is de neutrale naam van de Stichting in één opzicht profetisch gebleken. Tot op zekere hoogte wordt zij immers vereenzelvigd met het complex waar de ateliërgemeenschap de laatste dertien jaar is gehuisvest. Het tweevleugelige fabriekspannd waarvan de kloeke contour, sinds enige tijd bevrijd van aanpalende bebouwing en loze schoorsteenpijp, vanaf de frontale zichtlijn onbesmukt bewonderd kan worden. Alleen insiders weten met hoeveel kunst en vliegwerk achter de coulissen deze robuuste verschijning dagelijks wordt opgehouden en met hoeveel gêne de vervallen achterhand voor de openbaarheid wordt wegge-moffeld.

Het is een volumineuze opstal. Er is misschien al meer energie in gestopt dan er ooit uit los zal komen. Vanaf de eerste dag is hij beklommen, beklapt, betast, besmeerd, beplakt en behakt, gestut, verankerd of geperforeerd, met plastics gevoerd, geplamuurd en met roestvast staal beplaat. De ruiten zijn met siliconen dichtgetraand. De voegen, gebarsten als kloven in een werkmanshand, worden verwoed geretoucheerd. Ondertussen hebben bomen wortel geschoten in de fundamenten en heeft klimop de weg naar de goten gevonden. Met boorhamer en gasbrander in de aanslag wordt aan de slopende omarming van de tijd hardnekkig weerstand geboden.

Primitives and the urban-nomad sub-culture. Indeed, the staggering youngsters who gave birth to the Stichting did not fail to engage in grim battle for 24 hours to launch themselves under a bizarre, colourful, Stürmerisch or bloodthirsty slogan. The result, 'the fittest of the struggle', appeared to be a neutral name like a white flag waving over a torn up battlefield. But in spite of this tightly fitting name, here and there the bonds remained galling. Again, 'the mother of all complexes'.

In hindsight, the neutral name of the Stichting has been prophetic. After all, it has been more or less identified with the complex in which the artist-community has been residing for the last thirteen years. Freed through the years from the once adjoining buildings and the superfluous smokestack, the bold outlines of the double-winged factory building can be openly appreciated from the frontal axis. Only insiders know how much art and cunning behind the scenes are required to keep up this stalwart appearance from day to day, and with how much embarrassment the ruinous rear-end is kept from public display.

The building is voluminous. More energy may already have become invested in it than there could ever be released. From the first day it has been climbed, patted, touched, smeared, patched, cut and underpinned, anchored or perforated, lined with plastics, plastered and plated with rustproof steel. Silicon-kit tears have sealed the glass windowpanes. The joints, chapped like the fissures in a workman's-hand, have been re-

Hier moet de bemanning stevig aan de riemen trekken om niet uit het paradijs weg te spoelen.

Natuurlijk wordt deze 25 meter hoge klimaatverschansing als onderkomen beschouwd en niet als levensopgave. Maar het veeleisende pand heeft ook de hypnotiserende eigenschappen van het kampvuur waar de schare aan gekluisterd is. Hier staat de baksteen geworden ambitie om tenminste lokaal en periodiek vat te krijgen op het weer. Dit is een post-industrieel fort om een comfortabele temperatuur in op te wekken. Uit alle windstreken wordt daartoe brandstof aangeleverd. Gewonnen uit de olieputten van Koeweit, de Waalse steenkolenbekkens of de Vlaardingse propaangas-depots. Vele karrenvrachten aan afgedankte pallets uit het havengebied en alpen aan stookhout uit de omliggende polders zijn in de loop der jaren aan de poorten afgezet en voor verdere distributie naar binnen gesleurd.

En dat alles ter bestendiging van de paradijselijke gloed die soms, onder een bepaalde hoek van waarneming, aan de materie ontlokt wordt. Hierin toont de stichting zich als een op vele punten steunende luchtspiegeling. Het is een warme glans, waarneembaar na een uitputtende reis in het buitenland of na een barre fiets-tocht vanaf Zuid, als haar hek en voordeur moeiteloos uit het slot springen en de atelierbezitter toegang bieden. Op datzelfde moment begeeft in de achtergrond de reiger zich, geruisloos en sierlijk als Olympisch schoon-springer Edwin Jongejans, vanaf zijn dukdalf in de thermiek boven de haven. 's Zomers fluit dan bijvoorbeeld

touched with devotion. Meanwhile, trees rooted in the fundamentals and ivy climb up the drain. With drill hammer and blowtorch in hand, the demolishing embrace of time is obstinately averted. Here the crew has to pull the oars not to be washed out of paradise.

Of course this 82 foot high all-weather bulwark is considered to be accommodation rather than a goal in life. But all the same this demanding immobile structure has all the qualities of a hypnotizing campfire that knows how to tie up a company. Here stands a concrete aspiration to control weather at least locally and periodically. This is a post-industrial fortress to host a comfortable climate. Fuel arrives from all directions, from the oil wells of Kuwait, the Wallonic coal fields and the Vlaardingian propane depots. Cartloads of worn pallets from the harbour area and alps of firewood from the surrounding polder have been dumped at the threshold of the premises and dragged inside for further distribution.

In the end, all of this is performed to continue the glow of paradise, that every now and then, can be elicited from the matter under a certain angle of perception. In this light the Stichting presents itself as a mirage simultaneously held up. It is a warm halo, perceptible, when after an exhausting voyage abroad or a strenuous cycling tour from the southern quarters of the city, the gates and the main entrance effortlessly give way for the entry of the studio owner. At that very same instance, in the background, a heron, soundless and elegant like Olympic

een tjiiftjaf hoog vanuit de bruidssluier, de zon in Schiedam aan de grond. Aan de voet van het pand skate een bruin paar jonge ratten op de gegalvaniseerde erfafscheiding met de tippelzone. Ruisende regens glijden verkoelend van de gelapte bitumineuze daken als water van een vetlederen pet. Seizoensstormen springen als uitgelaaten cocker spaniels om de grauwe flanken van het complex. Sopraanhelder zingend scheert ergens de haakse slijper over een gebramd snijvlak. De heiblokken, elevators, traag overmalende heli's en het koor van hoerlenopers versmelten tot het kleurrijke audio-behang van deze territoriale oase.

Het is een gloed die bijna tastbaar is als 's winters in de ateliers het vuur stevig wordt opgepoord. Binnen de halve meter dikke muren wordt vol overgave slag geleverd met onderkoeling en verstijving. Het juiste klimaat wordt van dag tot dag aangeemaakt. Gerommel is dan de karakteristieke klank van deze atelierkolonie. Heilspellend gerommel. De doffe syncope van de kloofbijl ondersteunen het geratel van de pendeldecoupeer bij het ovenklaar maken van de blokken brandhout. De protagonist voedert met ongetemperd optimisme het opengeperde stookgat en sublimeert zijn smeulend pyrofiele driftleven.

Naschrift;

Nu weet ik waarom een vaag onbehagen me bekreep toen je de intieme band tussen een persoon en zijn kachel ter sprake bracht. Dit soort totemistische relaties vreet zich in. Ken je die zestiende-eeuwse prenten waarin iemands uiterlijk wordt vergeleken met dat van een dier en waarop vervolgens

diver Edwin Jongejans, throws himself into the thermals above the harbour. At a time like this, in summer, the chiffchaff for instance, whistles high up in the flowering vine to set the sun down in Schiedam. At the foot of the building a couple of young brown rats skate on the galvanized partition fence with the street prostitution zone. Rustling rains refreshingly flow from the patched bituminous roofs like water from a greased leather cap. Seasonal storms jump like cocker spaniels round her grubby flanks. Singing clear as a soprano the mini grinder shaves a burred cut. The pile-driving scows, elevators, slow hovering helicopters and the choir of hookers-lane mingle into a multicoloured audio backdrop around this territorial oasis.

It is a glow one can almost touch in winter when the fire is firmly poked in the studios. Within 20 inch thick walls the battle to overcome undercooling and stiffening is fought with dedication. The right climate is achieved day in and day out. Rumbling is the characteristic sound in this artist colony. Wholesome rumbling. The dull syncope of the cleaving axe support the rattling of the jigsaw in preparing the heavy logs for the oven. Filled with untempered optimism, the protagonist feeds the yawning mouth and sublimates his glowing pyrophile impulses.

Post Scriptum;

Now I know why a vague feeling of unease came over me when you brought up the intimate relation between man and his heater. These kinds of totemistic relations eat into

een karakterschets wordt gebaseerd? Ze spoken door mijn hoofd. Met welke maat wordt hier gemeten? Beschroomd zie ik mijn kachel aan. Ze is pas een jaar of zo bij me in huis. Een grote, rechtopgaande verschijning met een strak cilindrisch lijf. Oxide-rood-gepatineerd van voetplaat tot kop. Een ruime muil. Ze kan de zwaarste blokken aan. Gulzig is ze ook. Als ik haar een naam zou geven werd het Gargantuella, de Vurige. Aan de sterke persoonlijkheid van mijn atelierkachel heb ik niet de geringste twijfel maar wie ben ik dat ik in haar zinderende schaduww mag zweten.

Het onbehagen roert zich als ik bedenken hoe ik haar verworven heb. Natuurlijk, ik had mijn zinnen op haar gezet. Ik wilde haar vurig en stoken. Roodgloeiend wilde ik haar poken tot alle kou uit mijn botten was verdreven. Dat ontken ik niet. Maar er kleeft iets overspeligs aan dit bezit. Het maakt me duidelijk hoezeer zuchten en zweetdampen die in het gasbeton, het bitumen of de baksteen, in de aan- en afvoerleidingen van dit gebouw zijn getrokken mijn bestaan hier moeten rechtvaardigen.

Laat ik er niet langer omheen draaien. Ik heb haar gekocht. Ze is gebouwd door een andere man die haar veilde toen hij zijn atelier hier opgaf. Nu stook ik hem uit haar en drijf ik de vorst mijn atelier uit.

Mijn vorige kachel, die me meer dan tien winters heeft doorgehouden, staat nu gebarsten en uitgebrand in een uithoek van mijn atelier. Het laatste jaar heeft ze uitgediend met een staalkabel om haar gietijzeren romp. Haar zijpanelen met taferelen van rendieren, wolven en houthakkers waren doorschoten met lichtgrijze breuken.

you. Are you familiar with the sixteenth century prints that investigate the correspondence between human and animal appearances and their relevance to one's character? This is what keeps running around in my head. Which standard of measurement is applied here? Timidly I look at my heater. She has only been with me for a year or so; a big, straight-up presence with a tight cylindrical body, oxide-red patine from top to base and with a generous mouth. She can handle the biggest logs. Greedy she is as well. If I could have named her, it would have been Gargantuella, the Fiery. I never doubted the strong personality of my studio heater, but who am I, granted to perspire in her scorching shadow.

Inside of me misgivings stir when I think of how I obtained her. Of course I wanted to have her. I wanted her spirited and heated-up. I wanted to poke her red-hot till all the cold disappeared from my weary bones. I don't deny that. But something adulterous taints this possession. It tells me very clearly how much the sighs and sweat, soaked into cinderblocks, tar or brick, the supply and drainage pipes, have to justify my existence here.

Let's not beat around the bush anymore. I bought her. Another man, who auctioned her off when he gave up his studio here, built her. Now I exorcize him out of her and expel the frost out of my studio.

My previous heater, which helped me through more than ten winters, is in a remote corner of my studio, broken down and burned out. In her last year she served me with a steel cable round her cast-iron body. Her

Haar innerlijke platen hingen uitgeput aan hun nokken gekruld. De hitte van de hardhoutblokken werd hen fataal. Zij was een echte Jøtul; een Noorse van afkomst. Nobeles antecedenten in de kringen van allesbranders, waar ze middels een gedicht op haar kop kond van gaf.

In de loop van de jaren heb ik er talloze vertalingen van gemaakt terwijl ik haar wreed de machtige kost voederde die haar vuur tenslotte definitief heeft gedooft. Ik vertaalde terwijl ik 's ochtends de lichtblauw gestookte tienduimers uit de as oogste met af en toe de schoot van een klink. Hoeveel bomen en binten hebben we gezamenlijk klein gekregen? Zou ze dat jaar nog weten toen ik met kettingzaag en pneumatische splijter tien kubieke meter stam in stapels omzette en mijn borstspieren maandenlang de tol betaalden als draden van een na de voorstelling weggesmeten marionet? Nimmer heb ik een Noor het taalzegel laten verbreken.

Haar koeterwaals was de brandstof voor mijn verbeelding. In haar raadselspreuken vermoedde ik mijn lotsbeschikking vastgelegd. Nu het spel gedaan is dwing je me om haar te echten. Sprak ze Nynorsk of Bokmål, als ik haar aanstak of niet?

side panels with scenes of reindeer, wolves and woodcutters were chapped with light-grey cracks. Her inner linings hung curled at their studs, exhausted. The heat of the hard wooden logs was fatal to them. She was a real Jøtul; a Norwegian of standing. She had noble antecedents in the circles of multi-burners, emphasized by the poem on her face.

Through the years I've made numerous translations of it while I cruelly fed her the heavy food, which in the end extinguished her fires forever. In the mornings I translated while I harvested the pale blue burned tenpenny nails from the ashes with every now and then the spindle of a doorknob. How many trees and tie beams have we cut up together? Would she remember that year when I, equipped with chainsaw and pneumatic wedge, changed 10 cubic meters of trunk into stacks and my pecks paid the price for months, as strings of a marionette discarded after the performance. Never did I allow a Norwegian to break the language-seal.

Her gibberish was the fuel for my imagination. Her enigmatic proverbs comprehended the dispensation of my fate. Now that the game is over you force me to admit to this matrimony. Did she speak Nynorsk or Bokmål when I lit her or not?

*Eg grev ned min eld
Sent om kveld
Na dagen er slut
Gud gje min eld
Alder slokna ut*

Joannes Hoes

DE ARM DER WAL

THE ARM OF VAN DE WAL

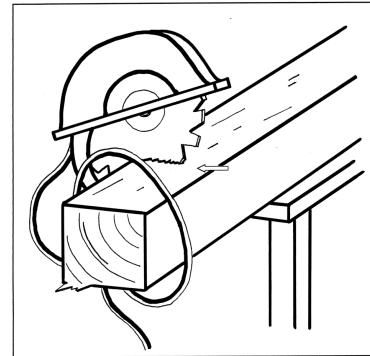
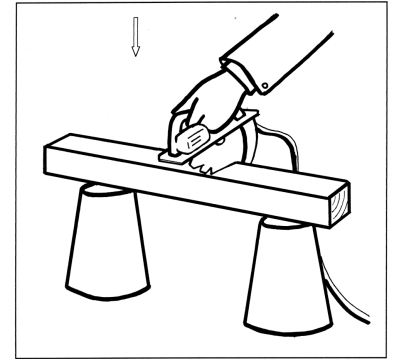

Willem van de Wal is gepensioneerd leraar Engels. Hij woont in de buurt van Rotterdam. Hij heeft al twintig jaar ervaring in de omgang met brandhout. Hij sleepte hout aan uit elke denkbare uithoek. In de laatste tien jaren is het van de Wal gelukt om, alleen al voor Kunst en Complex, de astronomische hoeveelheid van 600 kubieke meter hout klein te krijgen. Ter vergelijking: dat is net zoveel als het gezamenlijk gewicht van vier Mir ruimtestations. Willem van de Wal is erin geslaagd zijn goede gezondheid en uitstekende humeur te bewaren in gelukkige symbiose met zijn rillende cliëntèle.

Willem van de Wal is a retired English teacher who lives nearby Rotterdam. He now has twenty years experience in handling firewood. He drove up scrapwood from every imaginable outpost. For the last ten years, van de Wal has managed to cut up the astronomic quantity of 600 cubic meters of firewood for Kunst en Complex only. To give you an idea of his production: It equals the total weight of four Mir space stations. Willem van de Wal has succeeded to preserve his good condition and excellent spirits in happy symbiosis with his shivering clients.

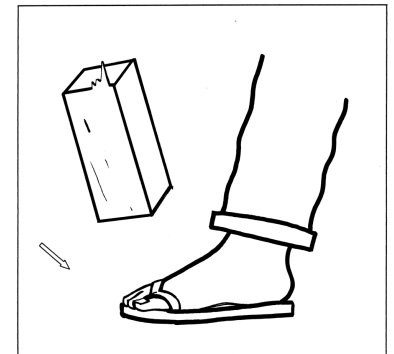
*Zaagmeester van de Wal adviseert /
Master cutter van de Wal advises*

*niet zo ... /
wrong!*

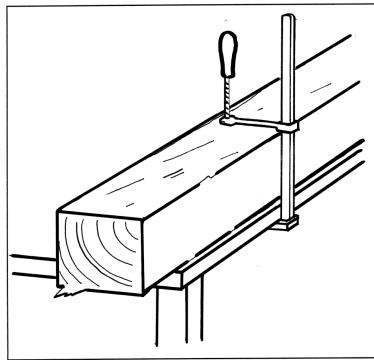
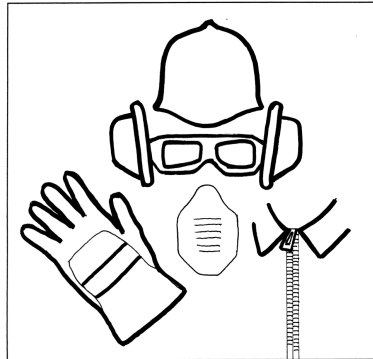

*niet zo ... /
wrong!*

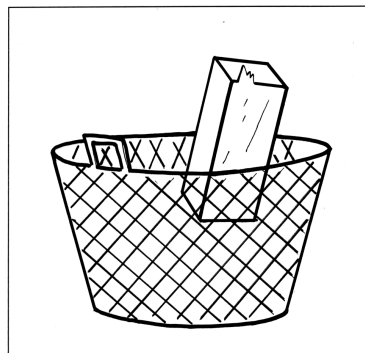
*niet zo ... /
wrong!*

maar zo!/
right!

maar zo!/
right!

maar zo!/
right!

Arnold Schalks

DE OLIEMAN

THE OILMAN

HOE breng je een industriële mastodont op temperatuur? Vanwege de hoge aansluit- en installatiekosten kwamen aardgas en propaan niet in aanmerking voor de verwarming van het fabriekspand aan de Keileweg. De onverwacht vroeg invallende winter van 1988 dwong de KenC-ers ertoe de van de Müllerpier meeverhuisde houten kolenkachels maar weer in stelling te brengen. Het daaropvolgende najaar kon immers rustig naar andere warmtebronnen worden gezocht. Voor hen die het gesjouw met kolen of het ontleden van pallets beu waren, was huisbrandolie een aantrekkelijk alternatief. Maar waar haalt een kleinverbruiker onder de rook van Europoort zijn olie vandaan? Groothandel *Sint Maartensdijk* gaf te kennen het niet de moeite waard te vinden om het handjevol 200 liter vaten met petroleum te vullen en verwees de KenC-ers door naar Olieen Gashandel *Van der Zouwen*.

Niet veel later schreef Olievrouw Hennie ons adres ten eerste male bij in het Grote Olieboek. In de dertien daarop volgende jaren draaiden we minstens drie keer per maand het nummer van de Oliemannen: Peter-oleum en Anth-olie van der Zouwen.

Bij nacht en ontij kon op vader en zoon van der Zouwen worden gerekend. Toen zoon Peter eens een flinke griep had opgelopen weigerde hij thuis te blijven om fatsoenlijk te herstellen. Een klant die tevens huisarts was, onderzocht en behandelde de klappertandende zoon op de bestuurdersstoel van

HOW do you warm up an industrial mastodon? Because of the high charges for connecting and installing natural gas- or propane systems, these fuels were not suitable for the heating of the factory building on the Keileweg. The winter of 1988, which set in earlier than expected, forced the KenC-members to reinstall the woodburning- and coal stoves that they had moved with them from their previous studio's on the Müllerpier. After all, the next season would offer enough time to look for other kinds of fuel. For those who were fed up dragging coal or dissecting pallets, oil-heating offered an attractive alternative. But where do small-scale users, living a stone's throw from the refineries get their oil from? Wholesaler *Sint Maartensdijk* stated that it wasn't worth the trouble to come and fill up the handful of 200-liter barrels with petroleum. They passed on the telephone number of Oil and Gas Dealer *Van der Zouwen*.

A few moments later, Oilwoman Henny entered our address for the first time in the Great Oilbook. In the thirteen years to come, at least three times a month we dialed the number of the Oilmen: Peter and Anton van der Zouwen

No matter what the weather was like, even at ungodly hours you could count on father and son van der Zouwen. Once when son Peter was suffering from a serious case of flu, he refused to stay at home to recover

de tankwagen terwijl vader Anton de vaten vulde. Betrouwbaarheid is het devies van deze uitstervende familiebedrijfstaking.

Na vele omwegen is de firma, die op 13 mei 1923 in Schiedam met de verkoop van petroleum startte, neergestreken op het Vlaardinger bedrijventerrein 't Scheur. Vader Anton zet koffie in het kantoor en geeft een rondleiding door de zaak: het gasdepot, het wagenpark, het magazijn en de zolder. Te midden van antieke comfoors en oliepitten lijkt de tijd even stil gezet. Tussen oude jerrycans en gebutste petroleumkannen ontdek ik een klassiek model telefoon met draaischijf. Zou dat het toestel zijn waarop de stichting in de herfst van 1989 haar eerste bestelling doorgaf?

De tijd gaat niet voorbij aan blokken graniet: vader Anton heeft op 11 augustus 2000 de pensioengerechtigde leeftijd bereikt. Op 1 januari 2001 is Olie- en Gashandel *Van der Zouwen* gefuseerd met de Wateringse firma *Hatek*. Zoon Peter mag zich sindsdien mededirecteur van de combinatie noemen. Hij zal binnenkort een chauffeur in dienst moeten nemen en zijn eerste arbeidsovereenkomst sluiten met een werknemer van buiten de familiekring. Maar vooralsnog is hiërarchie een vies woord in dit huis. De familie is rond het hardhouten bureau in de directiekamer verzameld en drinkt koffie. Bestellingen sijpelen mobiel-telefonisch binnen. Vanuit de borstzak van Anton's felblauwe overall klinkt regelmatig de 6-Volts versie van het clublied van een Rotterdamse voetbalvereniging. Hij staat dan op en maakt een paar danspasjes alvorens op de spreekfunctie over te schakelen. Zijn bas raspt: "Met van der Zouwen..." (twee maten rust)

properly. A customer who happened to be a doctor, examined and treated the chattering son on the tank truck driver's seat, while father Anton filled up the barrels. Reliability is the motto of this extinct branch of family business.

After many detours, the company that started to sell petroleum in Schiedam on May 13, 1923, settled within the industrial zone 't Scheur in the city of Vlaardingen. Father Anton makes coffee in the office and offers a guided tour through the company's building: the gas depot, the fleet of trucks, the stockroom and the attic. Among the antique oil appliances it appeared for a moment that time was brought to a standstill. Between old jerrycans and dented receptacles I discovered a classical telephone with a dial. Could that be the device through which the foundation ordered its first delivery in the autumn of 1989?

Time doesn't pass over blocks of granite: father Anton reached the retirement age on August 11, 2000. On January 1st, Oil and Gas Dealer *Van der Zouwen* merged with the company *Hatek* from the city of Wateringen. Since then, son Peter may call himself co-director of the association. He will shortly have to engage a truck driver and sign his first employment contract with someone from outside of the family circle. But for now, hierarchy is a dirty word in this house. The entire family is gathered around the boardroom's hardwooden desk to drink coffee. Orders trickle through on the cellular phone. The 6-Volt version of the local football team's anthem sounds regularly from the breast pocket of Anton's bright blue

"stookt u de hele winter door!" De koude noordooster heeft de oliebuffer van menige klant voortijdig uitgeput. Langzaam dicteert hij de bestellingen aan zijn vrouw Hennie.

Het is tijd voor het Staatsieportret. Onwennig neemt de Oliefamilie een positie in voor de tankwagen met het firmalogo. Olievrouw Hennie verlaat na één opname de gelederen om de eer aan haar Oliemannen te laten. Ik zal ze huldigen als Hofleverancier van stichting Kunst en Complex. Bij het overschrijden van de drempel van het bedrijfsterrein hef ik als groet majesteitsschennend het 'Wilhelmus van der Zouwen' aan. Ik bel snel weer.

overall. He then jumps up and makes a few dance steps before switching to the talk-mode. His bass scrapes: "Van der Zouwen..." (two bars rest) "helps you heat throughout the winter!" Due to the cold north east wind, many customers were running out of oil early. He slowly dictates the orders to his wife Henny.

It's time to make the Family Portrait. Ill at ease, the Oilfamily takes position in front of the tank truck with the firm's logo. Oilwoman Henny steps out of line after only one photograph was taken to give her Oilmen full credit. I will name and celebrate the Family as Purveyor of foundation Kunst en Complex. As I pass the premises' threshold on my way out, I break into a bold variation on the Dutch National Anthem and sing 'Wilhelmus van der Zouwen' instead of 'Wilhelmus van Nassouwe'. I will call back soon.

DE ATELIERGEMEENSCHAP 1980 - 2001

*Lijst van kunstenaars die zich ooit aansloten
bij Kunst en Complex en het jaar van toetreding*

THE STUDIO COMMUNITY 1980 - 2001

*List of artists who once joined Kunst en Complex
and the year of entry*

SLAAK

*voormalige huishoudschool /
former domestic science school*

1980

Ludo Hoes, Harm Verbeek, Peter Dijkshoorn, Hans Booij,
Gina Kranendonk, Jan-Willem Croonen, Hendrik-Jan van Herwijnen,
Angelika Oei, Robert Smit, Theo ten Have, Joke de Boer, Joke Mulder,
Albert van der Stolpe, Henk Maurer, Olaf Mooij, Ellen Dijkstra,
Linda Heijman, Anneke Koper, Arnold Schalks, Paul Henning,
Marcos Carrasquer, Pjotr Jurtschenko, Bob van Holten,
Ernst-Jan Smits, Roger Twyford en Marja van Lanckeren (*Bunker*)

MÜLLERPIER

*leegstaande loodsen en kantoren /
vacant stores and offices*

1981

Ronald Glasbergen, Riemke de Jong, Henk Spronk, Roos Wisse,
Marion Schouten, Josefien Broekhuizen, Karin de Jong, Norma Holm,
Liesbeth Boot, Maria Berkhout, Frederique Spigt, Paul Fugers,
Raymond Campfens, Kie Ellens

1982

Joep van Lieshout, Tom Mosman, Margriet Essink, Lizan Freijssen,
Paul Kolbrink, Rop de Graaf, Rita Haverkamp, Bert Mulder,
Michel van Oeveren, Anneke de Jong, Paula van Akkeren,
Jan Krommenhoek

1983 - 1985

Mia van der Burg, Marianne Fontein, Jeanette Ephraïm,
Peter Lindhout, Loes Dijkman, Lidy Jacobs, Jan Schollaart,
Ada van Dijk, Maria Berkhout, Rens Sliedrecht, Joleen Doeleman

KEILEWEG

*voormalige emballage fabriek /
former packing materials factory*

1988

Joannes Hoes

1991

Maik Mager, Jozef van Rossum

1992

Jan Grosfeld

1994

Herman Helle

1996

Zwart konijn

1998

Wilco Kwerreveld

1999

Cora Schmeiser, Stefan Groß, Charlotte Schleiffert, Hans Weemering,
Erik Hombrink, Arlène Hoornweg en Pauline Kalker (*Hotel Modern*)

Twintig boven Nul
Twenty above Zero

supplement

Kunst en Complex
1981-2005

K&C GUESTSTUDIOS / VISITING ARTISTS 1988-2005

K&C GASTATELIERS / KUNSTENAARS TE GAST 1988-2005

AUSTRALIA/AUSTRALIË

Adrian Mauniks, Anna de Oliveira (97), Brigid Noone (01), Brigid Noone (02), Shaun O'Connor (03)

AUSTRIA/OOSTENRIJK

Ursula Heindl (90), Werner Feiersinger (94)

BRAZIL/BRAZILIË

Alex Flemming (92)

CANADA

Andrea Wollensak (92), Aganetha Dyck, Wanda Koop, William Eakin, Colette Urban, Lynda Gammon, Murray Polson (93), Yvette Poorter, Jacky Sawatsky (97), Naomi London (98), Samantha Small (00), Christal Przybille (01), Jeannie Thib (01), Johannes Zits (01), Sheila Butler (02), Penelope Stewart (03), Jennifer Stillwell (04)

DENMARK/DENEMARKEN

Claus Nielsen (02/03)

FRANCE/FRANKRIJK

Phillipe Caurant (95)

GERMANY/DUIZSLAND

Constantin Jaxy (88), Lisa Steffens, Andreas Horlitz (89), Andreas Kopp (91), Jan Kolata (92/93), Gert Brenner (92), Linda Hergenbahn (93/95/96), Ansgar Skiba (93/94), Karin Trenkel, Gianni Plescia (94), Stefan Groß (96/97), Manfred Kroboth, Jutta Konjer (98/99), Kim Zieschang, Anne Wenzel, Suzanne Weirich (99/00), Kim Zieschang, Anne Wenzel (00/01), Hannes Trüjen (02), Thomas August Gmeinder (02), Tine Benz (02), Nicola Unger (03)

GREECE/GRIEKENLAND

Zoë Apostolides (90/91)

GUYANA

Mohamed Sheriff (97), Mohamed Sheriff (98/99)

ICELAND/IJSLAND

Stefan Axel Valdimarson (89)

ISRAËL

Marit Shalem mail (00), Alon Kuchuk (00/01), Osnat Weiss (03)

LITHUANIA/LITOUWEN

Ona Jaruseviciute (99/00)

NETHERLANDS/NEDERLAND

Auke van der Beek (88), Mels van Zutphen, Olga Beumer (88/89), Marc Mulders, E. J. Grolleman, Henny Wilting (89), Jozef van Rossum, Ben Zegers, Diederik Klomberg (90), Maria Roosen (90/91), Koos Dalstra, Lizan Freijnsen, Hieke Pars, Herma van der Knaap, Leo de Jong (91), Wim Konings, Jan Grosfeld (91/92), Lex Wechgelaar (94/95), Noud Heerkens mail (96), Els Burbank (96), Wilco Kwerreveld (96/97), Lieke Kester & Alex, Hotel Modern (97), Charlotte Schleiffert (99), Paul van Soest (00), Ondine de Kroon (01), Marcha van den Hurk (02), Jan Scheerhoorn (02), Folkert de Jong (03), Marije de Wit (04/05), Olivier Maarschalk (05), Douwe Halbertsma (05), Lutz Driessen (05)

PERU

Rossina Caldéron-Vera (95)

POLAND/POLEN

Arkadiusz Tomalka (98)

RUSSIA/RUSLAND

Sergei Chmarinov (91/92 & 93)

SPAIN/SPANJE

Josep Vanaclocha (90/91), Teresa Cebrian (92/93/99), Alejandro Martinez Parra, Javier Ayarza, Jesús Max, Julian Valle, Pepe Ortega, Rafael Lamata, Rufo Criado (93), Vicente Fita Botet (01), David Marato (04)

SWITZERLAND/ZWITSERLAND

Alex Schaub, Dani G. Graber (95/96), Nikunja (03/04)

UNITED KINGDOM/VERENIGD KONINKRIJK

Andrew McConnach (88), Richard Wise (90), Gladstone Thomson (90), Andrew Bick (94), Tariq Alvi (96/97), Michael Fischer (98), Aeneas Wilder (02)

UNITED STATES/VERENIGDE STATEN

Jerrold Burchman (91), Mary Crouse, Linda Wysong (92), Ron Rocco (92/93), Peggy Bates (95), Shanna Maurizi (98), Ellen Gallagher (01), Amanda Ross-Ho (04)

WHITE RUSSIA/WIT RUSLAND

Alexander Komarov (00)

ACTIVITIES 1981-2005

ACTIVITEITEN 1981-2005

- 2004
- Overdrawn* / July 31 & August 1, 2004. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibition of guest artist Monica Tap (Canada) in guest studio #3. Opening: July 31, 20.00 on / August 1, 13.00-16.00
- Battle of the Dimension* / March 28, 2004. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibition with new work of guest artists Amada Ross-Ho (United States) and Jennifer Stillwell (Canada) in guest studio #3. Opening: March 28, 18.00-22.00
- 2003
- meaning to write* / September 26, 27 & 28, 2003. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibition of guest artist Shaun O'Connor (Australia) in guest studio #2. Opening: September 26, 20.00 on
- Kiekeboe* / March 29 & 30, 2003. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibition of guest artist Claus Nielsen (Denmark) in guest studio #2. Opening: March 29, 20.00 on
- 2002
- Contributions to society* / December 14 & 15, 2002. 12-18 h. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibitions of guest artists Sheila Butler (Canada), Claus Nielsen (Denmark) and Aeneas Wilder (Scotland) in their studios. Opening: December 14, 20.00 on
- Lovesick* / September 27 & 28, 2002. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibition of guest artist Brigid Noone (Australia) as a conclusion of her residence in K&C-guest studio #3. Opening: September 27, 20.00 h.
- Guests* / September 27 & 28, 2002. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibition of guest artist Tine Benz (Berlin/Germany) as a conclusion of her residence in K&C-guest studio #2. Opening: September 27, 20.00 h.
- Twinone / Launch* / August 23-18, 2002. Location: Keileweg 26 Rotterdam. Exhibition of guest artist Thomas August Gmeinder (Dresden/Germany) as a conclusion of his 7 months' residence in K&C-guest studio #1. His 18 foot measuring ship was launched indoor at the opening on August 23, 16.00 h.
- Guests* / June 21 & 22, 2002. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibition of guest artists Jan Scheerhoorn (the Netherlands) and Hannes Trüjen (Stuttgart/Germany) as a conclusion of their residence in K&C-guest studio #2 & 3 and a contribution of of guest artist Thomas August Gmeinder (Dresden/Germany).
- Papier Hier* / April 27 & 28, 2002, 12-18h. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibition of recent works of guest artist Marcha van den Hurk (the Netherlands) as a conclusion of her residence in K&C-guest studio #2. Opening: April 26, 20.00 h.
- 2001
- Cream puff and skeletons* / December 15 & 16, 2001, 12.30-17.00h. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibition of guest artist Brigid Noone (Australia) as a conclusion of her residence in K&C-guest studio #2. Opening: December 14, 20.00 h.
- New photo collages* / December 15 & 16, 2001, 12.30-17.00h. Location: Keileweg 26 Rotterdam. One weekend exhibition of guest artist Vicente Fita Botet (Spain) as a conclusion of his residence in K&C-guest studio #1. Opening: December 14, 20.00 h.
- ruimtebezetten* / Townhall of the city of Rotterdam Coolingsingel 40 Rotterdam. Participation of several K&C-artists in the collaborative project of all Rotterdam artist initiatives.
- Twenty above zero/Twintig boven nul* / The 2001 copy edition of this free publication was issued in Rotterdam on April 7, 2001 for the occasion of the 20th anniversary of foundation Kunst en Complex.
- 2000
- Guests* / August 26 & 27, 2000, from 13 -18.00 h. Keileweg 26 Rotterdam. 11 Exhibitions on the occasion of the 10th anniversary of the guest studio programme 1988 - 1998.
- #11. August, Alexander Komarow (Russia), 'men's journey into the unknown'
- #10. August, Marit Shalem (Israel), 'recent works'
- Eb en Vloed (Ebb and Flow)* / August 25, 2000 from 18.00 h on. Location: Keileweg 26 Rotterdam. The programme included: Opening of Guests exhibitions #10 and # 11. Discussion with Christiaan van Schermbeek (panel chairman), Naima Azouch (journalist), Nico Haasbroek (chief editor N.O.S. Journaal TV-News), Liesbeth Levy (head

debate of the Rotterdam Art Council), Joep van Lieshout (sculptor), Peter Swanborn (poet) and reverend Hans Visser of the Rotterdam Paulus Church. Performances/installations by Lotte Bovi, Hans Weemering & Erik Hombrink.

1999

Kunst & SportComplex / Keileweg 26 Rotterdam. A communal exhibition and sportive festivities in honour of the brand new K&C-members Stefan Groß, Eveline Visser, Hans Weemering, Erik Hombrink, Wilco Kwerreveld, Hotel Modern and Charlotte Schleiffert.

1998/1999

Guests / Keileweg 26 Rotterdam. 11 Exhibitions on the occasion of the 10th anniversary of the guest studio programme 1988 - 1998.

1999

- #9. December, Anne Wenzel (D)
- #8. December, Kim Zieschang (D)
- #7. March, Jutta Konjer/Manfred Kroboth (D), *op de Rotterdamse weg*

1998

- #6. November, Naomi London (CDN), *'self as a gumby doll'*
- #5. November, Teresa Cebrián (E), *'life fluids'*
- #4. September, Michael Fischer (UK, Scotland), *'sculptures'*
- #3. June, Arkadiusz Tomalka (PL), *'drawings and paintings'*

1998

Clash! / Kunsthall, Rotterdam. Presentation of Rotterdam Artist Initiatives. May 15-17, 1998. Contribution of the present guest artist Shanna Maurizi from Oakland, US. The Los Angeles Weekly described her short 16 mm film entitled "Fictions" as: '...an exploration of experiences within the body, revealed as a woman who wrestles with her volatile psyche'.

Guests / Keileweg 26 Rotterdam. 11 Exhibitions on the occasion of the 10th anniversary of the guest studio programme 1988 - 1998.

- #2. April, Jacky Sawatsky (CDN), *'the emperors clothes'*
- #1. March, Lieke Kester (NL) & Alexander Daghish (UK), *'Ex-Complex'*

1997

ReBOUNCE<Victoria / various locations in Rotterdam (catalogue). Eight K&C-artists were linked to eight Canadian artists from Victoria. The resulting seven projects were presented in public space, in two Rotterdam galleries, the World Trade Center, on a hotelroom and in one

of the artists' apartment.

1995

Bounce>Rotterdam / Winnipeg/Victoria, Canada (catalogue). An exchange project coordinated by Louise Willow May of the Saint Norbert Arts Centre (SNAC) in Saint Norbert, K&C and the Open Space Gallery in Victoria. Collaborative projects of 11 K&C-artists and 5 Winnipeg artists. Exhibitions in- and outside the SNACC building, in 3 Winnipeg galleries and in the Open Space Gallery in Victoria.

1993

Uit ongelijke talen/de idiomas desiguales II / Keileweg 26 Rotterdam (catalogue, part 2). A working period of two weeks, a group show at the Keileweg. 7 K&C-artists and 7 'A ua Crag'-artists were involved in the project.

De idiomas desiguales/uit ongelijke talen I / Aranda de Duero, Spain. (catalogue, part 1). An exchange project of the Spanish artist community 'A ua Crag' and K&C. A working period of four weeks followed by an exhibition on fourteen locations in Aranda de Duero. 7 K&C-artists and 7 'A ua Crag'-artists were involved in the project.

1992

Culture Clash-Kunst & Complex en haar gastateliers / Keileweg 26 Rotterdam. An exhibition of 7 guest artists who worked at K&C from 1991 to 1992: Alex Flemming, Jan Grosfeld, Linda Wysong, Mary Crouse, Gert Brenner, Josep Vanaclocha and Sergei Chmarinov.

1991

Beeld '91 / Keileweg 26 Rotterdam. A visual art manifestation organised by the Centre of Visual Arts (CBK). Studio-communities in Rotterdam were invited to join 'Beeld '91' (Image '91). K&C contributed by organising a studio presentation of 17 K&C-artists and 7 guests.

1990

..., dat de maan oren hebben' / Keileweg 26 Rotterdam. (catalogue). An exhibition with 17 artists of K&C and 16 guest artists, who worked in one of the guest studios during the period 1988-1990.

1988

Openingsmanifestatie nieuwe ateliergebouw / Keileweg 26 Rotterdam. The festive opening of the new studio complex of K&C at the Keileweg after a 7-months renovation by 17 K&C-artists. The studios were open for the public for three days. During the evening/night of the opening there was a lot of entertainment. Highlight of the festivities was a performance by

the theatre group 'DOGTROEP'.

1986

OMNIET / vacant policestation Eendrachtsplein 3 Rotterdam. (catalogue). Before the renovation of the policestation Eendrachtsplein, K&C was permitted to use the building for the presentation of a project in 3 parts: #1. installations, #2. sculptures and #3. murals. In a period of nine weeks, 3 exhibitions took place. Beside 14 artists of K&C 18 artists from all over Holland were invited to participate in one of the exhibitions.

1985

De wissel/der Wechsel II / Müllerpier and St. Jobsweg 20 Rotterdam (one catalogue for both parts). 11 Düsseldorf artists exhibited in an abandoned building at the St. Jobsweg and in the studio space of K&C at the Müllerpier.

Der Wechsel/de wissel I / Münsterstraße 446, Düsseldorf. (In collaboration with the Rotterdam Goethe-Institut). An exchange with 3 studio communities in Düsseldorf: Münsterstraße, Hoffeldstraße and Ackerstraße. 22 K&C-artists showed their work in an abandoned factory at the Münsterstraße.

Mooi meegenomen-Kunst & Complex / St. Jobsweg 3 and 40 Rotterdam. A visual art manifestation organised by the Rotterdam Centre of Visual Arts (CBK). K&C used 2 empty buildings at the St. Jobsweg for an exhibition space.

1984

De pier exposeert / Müllerpier Rotterdam (catalogue). An exhibition of 25 artists of K&C.

1982

Stichting Kunst & Complex exposeert / Müllerpier Rotterdam. An exhibition of the artists of K&C.

1981

Stichting Kunst & Complex exposeert / Müllerpier Rotterdam. The opening exhibition in the first studio complex of K&C.

1981, April 7

founding of artist community *Stichting Kunst & Complex* in an abandoned shed complex at the Müllerpier, Sint Jobsweg, Rotterdam.

OVER DEZE UITGAVE /
ABOUT THIS PUBLICATION:

vertalingen/translations Joannes Hoes, Jozef van Rossum,
Arnold Schalks, Saskia Gunst

final English editor Betsy M. Blan

eindredactie Nederlands Cyriel van Rossum

bronnenonderzoek/researcher Ludo Hoes

illustraties/illustrations Joannes Hoes

vormgeving/design Jozef van Rossum, Arnold Schalks

doka/darkroom Marianne Fontein

fotografie/photography AP-Reuter, Ludo Hoes, Joannes Hoes,
Peter Lindhout, Jozef van Rossum

druk/print Drukkerij Sparta, Leiden

met dank aan/thanks to Centrum Beeldende Kunst Rotterdam,
Rotterdamse Kunststichting,
Stichting Bevordering van Volks-
kracht, Erasmusstichting, stichting
Kunst en Complex

informatie/information stichting Kunst en Complex
Keileweg 26
3029 BT Rotterdam (NL)
<http://www.kunstencomplex.nl>
kunst.en.complex@planet.nl

Deze gratis publicatie verscheen op 7 april 2001 te Rotterdam ter gelegenheid van het 20-jarig jubileum van stichting Kunst en Complex in een oplage van 2001 exemplaren. Het copyright van de teksten berust bij de schrijvers.

The 2001 copy edition of this free publication was issued in Rotterdam on April 7, 2001 for the occasion of the 20th anniversary of foundation Kunst en Complex. No contents may be reproduced without sole permission of the participating authors.